

Resultaten Nationale Landschapsenquête

Onderzoek naar visies en waardering van de Nederlandse bevolking over het landelijk gebied in Nederland

Arjen Buijs, Wim Nieuwenhuizen, Fransje Langers, Henk Kramer

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Resultaten Nationale Landschapsenquête

Onderzoek naar visies en waardering van de Nederlandse bevolking over het landelijk gebied in Nederland

Arjen Buijs, Wim Nieuwenhuizen, Fransje Langers, Henk Kramer

Dit onderzoek is uitgevoerd door Wageningen Environmental Research in opdracht van en gefinancierd door Vereniging Natuurmonumenten.

Wageningen Environmental Research
Wageningen, maart 2019

Gereviewd door:
Tineke de Boer, onderzoeker Wageningen Environmental Research

Akkoord voor publicatie:
Arjan Koomen, teamleider van Regionale Ontwikkeling en Ruimtegebruik

Rapport 2937
ISSN 1566-7197

Buijs, A., W. Nieuwenhuizen, F. Langers, H. Kramer, 2019. *Resultaten Nationale Landschapenquête; Onderzoek naar visies en waardering van de Nederlandse bevolking over het landelijk gebied in Nederland*. Wageningen, Wageningen Environmental Research, Rapport 2937. 56 blz.; 29 fig.; 5 tab.; 3 ref.

Eind 2018 en begin 2019 heeft Wageningen Environmental Research onderzoek gedaan naar de waardering van het landelijke gebied in Nederland. Op basis van de antwoorden van ruim 45.000 respondenten concludeert het onderzoek dat de deelnemers de aantrekkelijkheid van het landelijk gebied in Nederland waarderen met gemiddeld een 7,5. Er zijn grote regionale verschillen. In de directe nabijheid van de drie grootste steden in de Randstad is de score het laagst, tot onder de 6. De respondenten maken zich zorgen over toekomstige ontwikkelingen, waarbij het verdwijnen van bloemen, vogels en insecten als grootste bedreiging wordt gezien. Er bestaat een brede steun voor het financieel ondersteunen van boeren voor maatregelen die landschap en natuur versterken. Over de plaatsing van windturbines en zonnepanelen zijn de meningen verdeeld, al is er overeenstemming dat verstedelijkte locaties (en voor windturbines de plaatsing in zee) het meest geschiktst zijn.

Participants of the National Landscape Survey appreciate the attractiveness of the rural area in the Netherlands with an average score of 7.5. There are large regional differences. In the direct vicinity of the three largest cities in the Randstad, the score is lowest, under 6. The respondents are worried about future developments, where the disappearance of flowers, birds and insects is seen as the biggest threat. There is broad support for financial support for farmers. Opinions are divided on the placement of wind turbines and solar panels, although there is agreement that urbanized locations and for wind turbines the sea are the most suitable.

Trefwoorden: Enquête, landschap, landelijk gebied, Natuurmonumenten, windturbines, zonnepanelen, bloemen

Dit rapport is gratis te downloaden van <https://doi.org/10.18174/471086> of op www.wur.nl/environmental-research (ga naar 'Wageningen Environmental Research' in de grijze balk onderaan). Wageningen Environmental Research verstrekt *geen* gedrukte exemplaren van rapporten.

 2019 Wageningen Environmental Research (instituut binnen de rechtspersoon Stichting Wageningen Research), Postbus 47, 6700 AA Wageningen, T 0317 48 07 00, www.wur.nl/environmental-research. Wageningen Environmental Research is onderdeel van Wageningen University & Research.

- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking van deze uitgave is toegestaan mits met duidelijke bronvermelding.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor commerciële doeleinden en/of geldelijk gewin.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor die gedeelten van deze uitgave waarvan duidelijk is dat de auteursrechten liggen bij derden en/of zijn voorbehouden.

Wageningen Environmental Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen Environmental Research werkt sinds 2003 met een ISO 9001 gecertificeerd kwaliteitsmanagementsysteem. In 2006 heeft Wageningen Environmental Research een milieuzorgsysteem geïmplementeerd, gecertificeerd volgens de norm ISO 14001. Wageningen Environmental Research geeft via ISO 26000 invulling aan haar maatschappelijke verantwoordelijkheid.

Inhoud

	Verantwoording	5
	Woord vooraf	7
	Samenvatting	9
1	Inleiding	11
	1.1 Achtergrond	11
	1.2 Methode en opzet	11
2	Bevindingen	15
	2.1 Aantrekkelijkheid landelijk gebied	15
	2.2 Windturbines en zonnepanelen	27
	2.3 Maatregelen en verantwoordelijke partijen	30
	2.4 Rol van Natuurmonumenten	33
3	Conclusies	37
	Literatuur	39
	Bijlage 1 Vragenlijst	40

Verantwoording

Rapport: 2937

Projectnummer: 5200044875

Wageningen Environmental Research (WENR) hecht grote waarde aan de kwaliteit van onze eindproducten. Een review van de rapporten op wetenschappelijke kwaliteit door een referent maakt standaard onderdeel uit van ons kwaliteitsbeleid.

Akkoord Referent die het heeft beoordeeld,

functie: Onderzoeker

naam: Tineke de Boer

datum: 19 februari 2019

Akkoord teamleider voor de inhoud,

naam: Arjan Koomen

datum: 19 februari 2019

Woord vooraf

Natuurmonumenten zet zich in voor een mooi land met ruimte voor planten en dieren. Waar volgende generaties gezond en veilig kunnen opgroeien, met gezond voedsel en ruimte om te genieten en te recreëren. Maar Natuurmonumenten maakt zich zorgen om het landschap. Het landgebruik wordt intensiever en dat heeft ook een negatieve uitstraling op de eigen natuurgebieden. Natuurmonumenten ziet dat de biodiversiteit van het landelijk gebied achteruitgaat. Maar hoe denken mensen in ons land over het landschap? Waar houden ze van? Wat zien ze gebeuren in hun woonomgeving en waar maken ze zich zorgen over? Met deze vragen heeft Natuurmonumenten aan Wageningen Environmental Research gevraagd onderzoek te doen naar de beleving en waardering van het landelijk gebied.

Marc van den Tweel,
Algemeen directeur Natuurmonumenten

Samenvatting

Achtergrond Nationale Landschap Enquête

Het landgebruik in Nederland wordt intensiever en dat heeft invloed op de natuurkwaliteit en de aantrekkelijkheid van het landelijk gebied. In opdracht van Natuurmonumenten heeft Wageningen Environmental Research onderzoek gedaan naar de beleving en waardering van het landelijk gebied. Eind 2018 en begin 2019 is de enquête uitgevoerd. Natuurmonumenten heeft in haar eigen achterban en via de media mensen uitgenodigd om de enquête in te vullen. Ook door andere belanghebbenden van het landelijk gebied, zoals agrariërs en andere natuurorganisaties, zijn oproepen verspreid om deel te nemen aan de enquête. In totaal hebben 45.956 mensen online de 'Nationale Landschap Enquête' ingevuld. Het optionele tweede deel is door 25.856 respondenten ingevuld.

Aantrekkelijkheid van het landelijk gebied gewaardeerd met een 7,5

De respondenten waarderen de aantrekkelijkheid van het landelijk gebied met gemiddeld een 7,5. Er zijn grote regionale verschillen in deze waardering te zien. Zo scoort Drenthe gemiddeld een 8,1 en Zuid-Holland een 6,7. Vooral in de westelijke Randstad is de gemiddelde waardering aanzienlijk lager, met een score van 6,5 of lager. In de directe nabijheid van de drie grootste steden is dit zelfs een 6 of lager. Het valt op dat dit uitstralings-effect aanzienlijk kleiner is rondom steden in Oost-Nederland.

Meerderheid deelnemers maakt zich zorgen over toekomstige ontwikkelingen

Een ruime meerderheid (64%) van de respondenten maakt zich zorgen over toekomstige ontwikkelingen in het landelijk gebied, 24% maakt zich grote zorgen. Het verdwijnen van bloemen, vogels en insecten wordt als grootste bedreiging gezien. Deze zorgen voor toekomstige ontwikkelingen zijn duidelijk het grootst in het westen van het land, met wederom de westelijke Randstad als uitschieter.

Overheid aangewezen als meest verantwoordelijke partij

Als we kijken naar het handelingsperspectief, dan kijkt vrijwel iedereen als eerste naar de overheid als partij die men verantwoordelijk acht om het landschap te beschermen. Maar liefst 92% van de respondenten ziet haar als (heel) sterk verantwoordelijk. Na de overheid leggen mensen de meeste verantwoordelijkheid bij natuurbeschermers, gevolgd door boeren en bedrijven en het minst bij burgers.

Boeren belonen voor maatregelen versterken natuur en landschap

Er bestaat brede steun voor mogelijke maatregelen voor het beschermen van het landschap. De meeste steun bestaat daarbij voor het financieel ondersteunen van boeren richting een meer natuurvriendelijke bedrijfsvoering. Overheden en supermarkten hebben daar volgens de respondenten (85%) ook een grote rol in. 95% van de respondenten zegt zelf bereid te zijn een hogere prijs te betalen voor natuur- en landschapsvriendelijk geproduceerde melk. Een beroep doen op de eigen verantwoordelijkheid van boeren scoort het laagst.

Meningen verdeeld over plaatsing windmolens en zonnepanelen

Ruim de helft van de deelnemers (53%) is het eens met het plaatsen van windmolens op land om klimaatverandering tegen te gaan, terwijl 26% daar tegen is. Er bestaat een duidelijke voorkeur voor de plaatsing van windmolens langs wegen en bedrijfsterreinen of op zee. De steun voor zonnepanelen op landbouwgrond is aanzienlijk lager, dit wordt door slechts 34% van de respondenten een geschikte locatie gevonden. Een aanzienlijke meerderheid vindt het landelijk gebied niet geschikt voor de plaatsing van windmolens en zonnepanelen. Slechts 9% vindt in en nabij natuurgebieden geschikte locaties voor windmolens. Voor zonnepanelen is dit nog minder, 5%.

Aankoop agrarische landschappen en samenwerking met boeren

Veel leden vinden dat Natuurmonumenten zich actief bezig moet houden met het landelijk gebied. Onder niet-leden is hier iets minder steun voor (79% versus 65%). De leden willen het meeste geld besteden aan de aankoop van waardevolle agrarische landschappen. Niet-leden zien meer in samenwerkingsverbanden met boeren. Acties gericht op boeren of supermarkten krijgen minder geld toebedeeld.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Het landelijk gebied in Nederland staat onder druk. Het landgebruik wordt intensiever en dat heeft invloed op de natuurkwaliteit en de aantrekkelijkheid van het landelijk gebied. Daarnaast verandert ook het bestuurlijke landschap. De provincies hebben een grote rol gekregen en de invoering van de nieuwe Omgevingswet zal ook grote invloed hebben op de bestuurlijke context van het beheer van het landelijk gebied. Binnen deze wet speelt participatie van burgers een belangrijke rol. Op basis van deze ontwikkelingen is het relevant om een beeld te krijgen van de waardering van burgers van het landelijke gebied. Dit onderzoek probeert daar een beeld van te schetsen. Hierbij staan de volgende vragen centraal:

- Hoe waardeert de bevolking het landelijk gebied?
- Welke visies heeft de bevolking op ruimtelijke ontwikkelingen in het landelijk gebied?
- Wat vindt de bevolking van mogelijke beleidsmaatregelen die van invloed zijn op het landelijk gebied?
- Welke rol ziet de achterban van Natuurmonumenten en de Nederlandse bevolking voor Natuurmonumenten in het landelijk gebied?

Het onderzoek richt zich op het landelijk gebied. Dit is ook expliciet benoemd in de enquête en geformuleerd als: "Onder landelijk gebied verstaan we het gebied buiten de steden en dorpen. Vaak is dit boerenland. Natuurgebieden als bossen, heide en duinen zijn geen onderdeel van deze enquête." De resultaten over o.a. de waardering van de woonomgeving in de buurt van natuurgebieden suggereert dat de antwoorden van de meeste respondenten vooral betrekking hebben op het landelijk gebied *buiten de natuurgebieden*.

1.2 Methode en opzet

Dit rapport bevat de analyse van de 'Nationale Landschap Enquête' van Natuurmonumenten onder leden en niet-leden over hun mening over het landelijk gebied in Nederland. Deze enquête is opgezet en geanalyseerd door Wageningen Environmental Research, in opdracht van en in samenwerking met Natuurmonumenten. Natuurmonumenten heeft deelnemers geworven en de data verzameld. Zo zijn o.a. alle leden van Natuurmonumenten via het ledenblad Puur uitgenodigd om deel te nemen. Daarnaast is in de media en via sociale media veel aandacht gegeven aan de enquête, waarbij ook niet-leden zijn uitgenodigd om deel te nemen.

In totaal zijn 45.956 mensen begonnen met het invullen van de enquête. Hiermee is voor zover bekend deze enquête de grootste enquête ooit in Nederland over de waardering van het landelijk gebied in Nederland. De enquête bestond uit twee delen, een eerste, meer algemeen deel en een tweede (optioneel), meer verdiepend deel. Het eerste deel is *volledig* ingevuld door 38.984 respondenten (85%). 25.856 respondenten hebben ook het tweede optionele deel geheel ingevuld (56%). 46% van de deelnemers is lid van Natuurmonumenten. In totaal hebben 17.772 leden van Natuurmonumenten de gehele enquête ingevuld. Leden kiezen er vaker voor om mee te doen aan het vervolg dan niet-leden: 71% versus 62%.

In de beschrijving van de resultaten is de letterlijke formulering van de vragen opgenomen. Daarnaast is de volledige enquête als bijlage opgenomen. De resultaten zijn geanalyseerd met het statistische programma SPSS en weergegeven via Excel. Alleen verbanden die statistisch significant zijn gebleken ($p < .001$), worden gerapporteerd. De details van de statistische analyses staan in een voetnoot. Naast de rechte tellingen van de antwoorden, zijn ook analyses uitgevoerd naar verschillen in meningen op grond van sociaal-demografische kenmerken. Speciale aandacht bij sommige vragen is gegaan naar de mening van de leden van Natuurmonumenten.

Betrokkenen bij het Nederlandse landschap

De deelnemers aan de enquête kunnen beschouwd worden als mensen die betrokken zijn bij het Nederlandse landschap, omdat ze de moeite hebben genomen de online-enquête in te vullen. Uit de analyse blijkt dat deze betrokkenen geen representatieve aftekening zijn van de Nederlandse bevolking. Ze zijn vooral ouder¹ (zie tabel 1.1), en meer woonachtig buiten de randstad². Ook zijn mannen licht oververtegenwoordigd in de respons (tabel 1.3)³. Zoals later zal blijken, zijn er weliswaar inhoudelijke verschillen van mening tussen leden en niet-leden die deel hebben genomen aan de enquête, maar deze zijn relatief klein.

Gezien het grote aantal leden van Natuurmonumenten dat deelgenomen heeft, kan verwacht worden dat de uitkomsten redelijk representatief zijn voor de leden van Natuurmonumenten. Vertekening door selectieve deelname van bepaalde groepen valt echter niet uit te sluiten. Uitspraken over de gehele Nederlandse bevolking zijn niet mogelijk op basis van deze enquête. Het best valt de steekproef daarmee te typeren als een groep mensen die zich betrokken voelt bij het Nederlandse landschap.

Tabel 1.1 *Verdeling respons naar leeftijd en vergelijking met Nederlandse bevolking.*

Leeftijdsgroepen	Respons	Nederlandse bevolking
15 tot 25 jaar	2%	15%
25 tot 45 jaar	22%	29%
45 tot 65 jaar	50%	34%
Ouder dan 65 jaar	27%	22%
<i>Totaal</i>	<i>100%</i>	<i>100%</i>

Bron Nederlandse bevolking: CBS, 2018.

Tabel 1.2 *Verdeling respons naar provinciale herkomst en vergelijking met Nederlandse bevolking.*

Provincie	Respons	Nederlandse bevolking
Groningen	5%	3%
Friesland	5%	4%
Drenthe	6%	3%
Overijssel	8%	7%
Flevoland	3%	2%
Gelderland	13%	12%
Utrecht	9%	8%
Noord-Holland	13%	16%
Zuid-Holland	15%	21%
Zeeland	3%	2%
Noord-Brabant	13%	15%
Limburg	6%	7%
<i>Totaal</i>	<i>100%</i>	<i>100%</i>

Bron Nederlandse bevolking: CBS, 2018.

Tabel 1.3 *Verdeling respons naar geslacht en vergelijking met Nederlandse bevolking.*

Geslacht	Respons	Nederlandse bevolking
Vrouw	47%	50%
Man	52%	50%
Anders	0,4%	-
<i>Totaal</i>	<i>100%</i>	<i>100%</i>

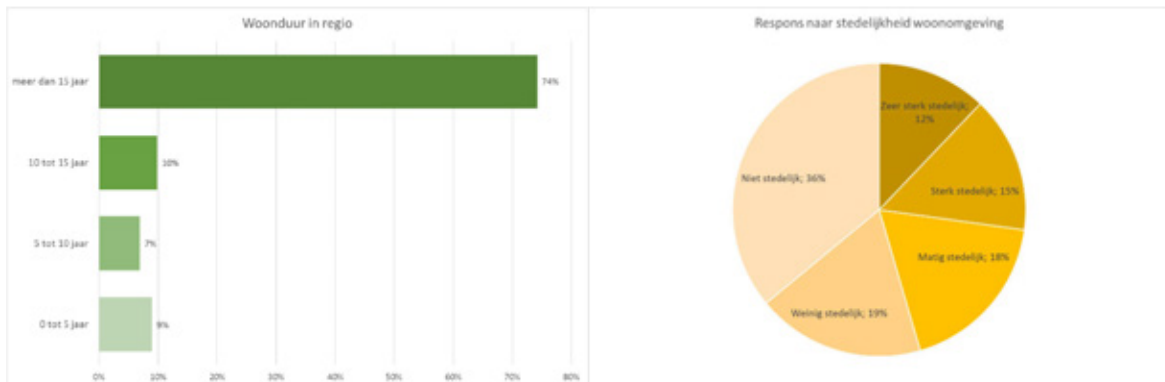
Bron Nederlandse bevolking: CBS, 2018.

¹ $p < 0,001$; Chi-kwadraattest met proporties naar verdeling Nederlandse bevolking 2018. Dit betekent dat het verschil tussen de leeftijd van de deelnemers aan de enquête en de Nederlandse bevolking significant van elkaar verschilt. De kans dat dit verschil op toeval berust is kleiner dan 0,1% ($p < 0,001$).

² $p < 0,001$; Chi-kwadraattest met proporties naar verdeling Nederlandse bevolking 2018.

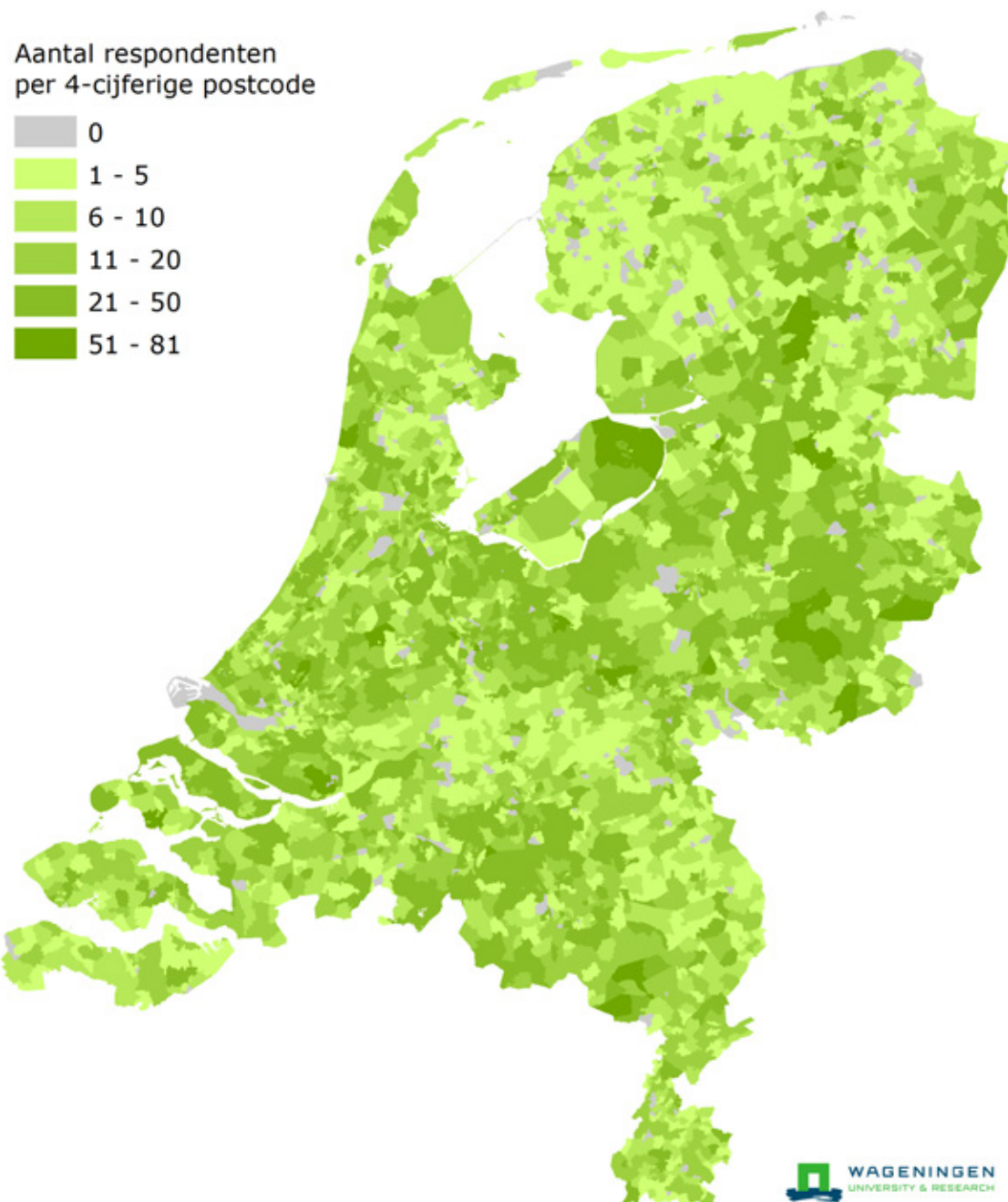
³ $p < 0,001$; Chi-kwadraattest met proporties naar verdeling Nederlandse bevolking 2018.

Naast provinciale herkomst, kon op basis van de postcode van respondenten ook de stedelijkheid van de woonomgeving bepaald worden. De grootste groep blijkt woonachtig in een niet-stedelijke omgeving (figuur 1.1). Respondenten zijn verder honkvast: driekwart woont meer dan 15 jaar in regio.

Figuur 1.1 Respons naar woontuud (links) en stedelijkheid woonomgeving (rechts).

Als we kijken naar de respons per postcode, dan zien we dat in 93% van de postcodes op zijn minst één respondent heeft deelgenomen. Het hoogste aantal respondenten is 81 in één postcode (zie figuur 1.2). Omdat voor de ruimtelijke analyses de scores over verschillende postcodes worden gemiddeld, hebben we hiermee voor geheel Nederland voldoende data over landschapswaardering en zorgen over toekomstige ontwikkelingen.

Figuur 1.2 Respons per viercijferige postcode.

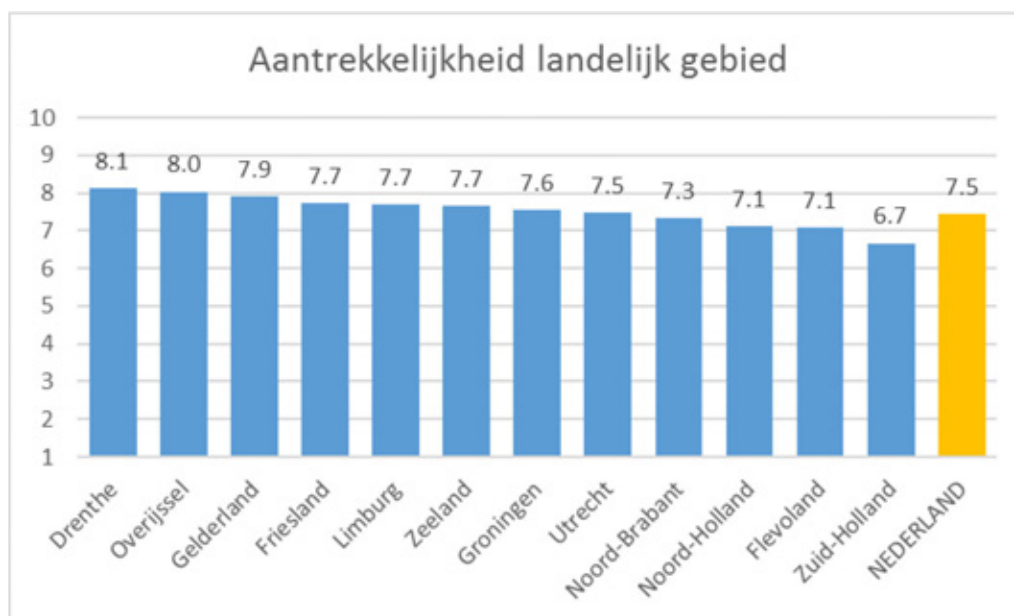
Op een aantal onderwerpen zijn vragen gesteld over het landelijk gebied in de directe woonomgeving van respondenten. De directe woonomgeving is hierbij gedefinieerd als 15 km rondom de woonplek. Op basis hiervan is met behulp van ArcGIS Pro een aantal landelijke en provinciale kaarten ontwikkeld waarin de antwoorden ruimtelijk worden weergegeven. Deze ruimtelijk kaarten zijn gemaakt op basis van gemiddelde scores per viercijferige postcode. Daaromheen is voor elke postcode een cirkel getrokken. Per gridcel van 100x100 meter zijn de ruimtelijke scores daarna gemiddeld. Om recht te doen aan afstand-effecten (het landschap dichtbij zal zwaarder wegen in de beoordeling dan het landschap verder weg), hebben we het landschapsoordeel tot 10 km rondom de woonlocatie als analysegrens gekozen. Daarbinnen weegt de afstand niet mee in de zwaarte van de score. Omdat de vraag over het landelijke gebied gaat, is voor natuurgebieden geen gemiddelde aantrekkelijkheid berekend. Deze gebieden hebben in de kaart een afwijkende kleur gekregen. Het masker met de natuurgebieden is gebaseerd op de natuurklassen uit de Basiskaart Natuur 2017 (BKN2017).

2 Bevindingen

2.1 Aantrekkelijkheid landelijk gebied

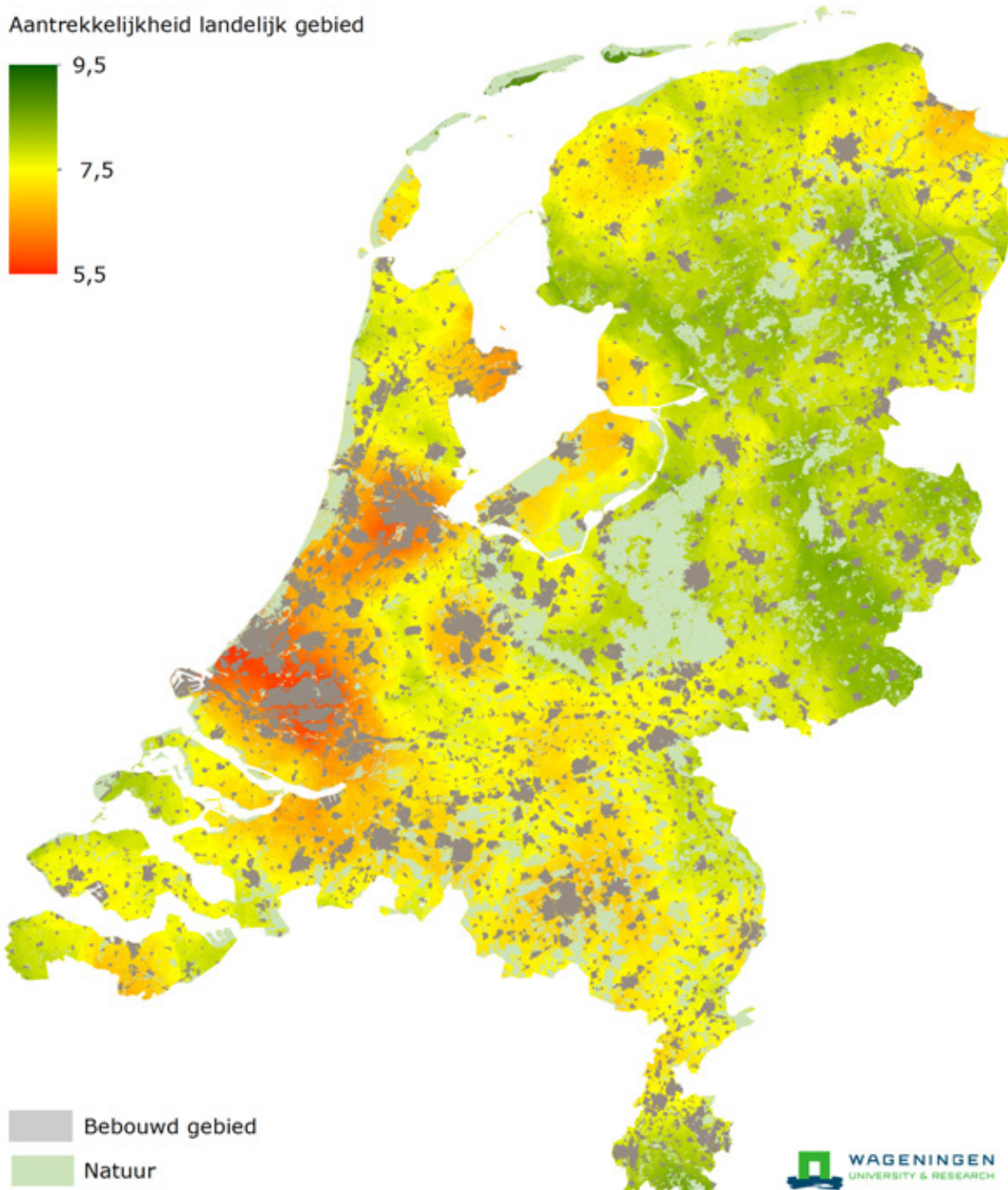
Respondenten hebben het landschap in hun woonomgeving beoordeeld op aantrekkelijkheid. Hierbij is gevraagd naar hun waardering van het landelijk gebied in een straal van 15 km rondom hun woning. Respondenten is hierbij expliciet gevraagd een beoordeling van het landelijke gebied te geven en daarbij eventuele bossen, heide, natuurgebieden en recreatiegebieden niet mee te nemen in hun oordeel. Respondenten konden een cijfer geven van 1 (heel onaantrekkelijk) tot 10 (heel aantrekkelijk). Hiermee ontstaat dus een soort rapportcijfer voor het landelijk gebied in de woonomgevingen van de respondenten.

Gemiddeld beoordelen de respondenten het landelijk gebied in de eigen woonomgeving met een 7,5. Er zijn hierbij duidelijke verschillen tussen provincies te zien. De hoogste beoordelingen zijn van inwoners van Drenthe, Overijssel en Gelderland. Inwoners van Zuid-Holland daarentegen waarderen hun landelijk gebied echter aanzienlijk lager, met een 6,7.

Figuur 2.1 Verdeling gemiddelden per provincie op de vraag "Hoe aantrekkelijk vindt u het landelijk gebied in uw woonomgeving?"

Op de volgende bladzijde staat de ruimtelijke weergave van de waardering van het landelijk gebied in Nederland.

Figuur 2.2 Gemiddelde aantrekkelijkheid van het landelijk gebied⁴, gebaseerd op de vraag: "Hoe aantrekkelijk vindt u het landelijk gebied in uw woonomgeving?"

De ruimtelijke analyses laten duidelijk een uitstralingseffect zien van grote steden. De westelijke Randstad scoort duidelijk het laagst, met een gemiddelde score van 6,5 of lager. In de directe nabijheid van de drie grootste steden is dit gemiddelde een 6 of lager, met een minimumwaarde van 5,7. De omgeving van Utrecht scoort weliswaar ook lager dan gemiddeld, maar wel significant hoger dan rondom Amsterdam, Rotterdam of Den Haag. Deze kaart geeft vooral de regionale verschillen weer, maar is niet geschikt om in detail uitspraken te doen over een bepaald gebied. Dit omdat de kaart gebaseerd is op gemiddelden van 4-cijferige postcodegebieden met daaromheen een cirkel van 10 kilometer. Zie hoofdstuk 1 voor de verantwoording van de methode.

⁴ Omdat de vraag over het landelijke gebied gaat, is voor de natuurgebieden geen gemiddelde aantrekkelijkheid berekend. Deze plekken zijn afgedekt in de kaart en in lichtgroen weergegeven. Steden zijn eveneens afgedekt en in grijs weergegeven. Zie hoofdstuk 1 voor de verantwoording van de methode.

De waardering van het landelijk gebied hangt significant samen met achtergrondkenmerken: mannen waarderen het landelijk gebied in hun woonomgeving hoger dan vrouwen (gemiddeld 7,49 versus 7,38)⁵ en ook de leeftijd doet er toe⁶: jongvolwassenen waarderen het landelijk gebied het hoogst (zie tabel 2.1).

Tabel 2.1 Gemiddelde aantrekkelijkheid landelijk gebied woonomgeving naar leeftijd.

Leeftijd	Aantrekkelijkheid landelijk gebied
15 tot 25 jaar	7,54
25 tot 45 jaar	7,39
45 tot 65 jaar	7,40
Ouder dan 65 jaar	7,52

Ook de woontijd hangt samen met de waardering (tabel 2.2). Mensen die pas kort ergens wonen, waarderen het gebied het hoogst⁷. Mogelijk is het omliggende landschap een van de redenen geweest om in een gebied te gaan wonen. Tot slot blijkt er ook een samenhang met lidmaatschap van Natuurmonumenten: niet-leden hebben een hogere waardering voor het landelijk gebied in hun woonomgeving dan leden (7,53 versus 7,33)⁸. Leden van Natuurmonumenten zijn blijkbaar wat kritischer op de aantrekkelijkheid van het platteland.

Tabel 2.2 Gemiddelde aantrekkelijkheid landelijk gebied woonomgeving naar woontijd.

Woontijd	Aantrekkelijkheid landelijk gebied
0 tot 5 jaar	7,50
5 tot 10 jaar	7,21
10 tot 15 jaar	7,34
Meer dan 15 jaar	7,39

Invloed en waardering natuurlijke elementen en bebouwing

De waardering van het landelijk gebied rondom de woning wordt significant beïnvloed door de fysieke kenmerken van dat gebied⁹. De aanwezigheid van natuurlijke elementen vergroot de waardering, waarbij de aanwezigheid van vogels, insecten en andere dieren het belangrijkste is. Ook bomen, houtwallen en bloemen vergroten de aantrekkelijkheid van het landelijk gebied. De aanwezigheid van bedrijventerreinen en woningen verminderen daarentegen de waardering significant. Hetzelfde geldt, zij het in mindere mate, voor woningen en windturbines. In totaal verklaren deze fysieke kenmerken van het landschap 32% van de verschillen in landschapswaardering. Zonnepanelen, stallen en schuren blijken aanzienlijk minder invloed te hebben. Bij zonnepanelen kan dat te maken hebben met het geringe aantal zonneparken dat voornamelijk geplaatst is in het landelijk gebied.

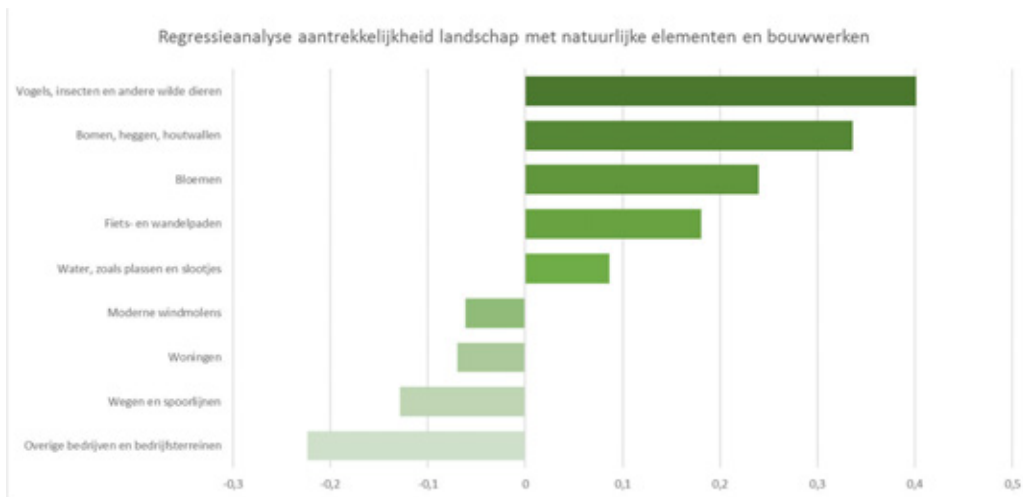
⁵ p<0,001, Anova. Categorie anders is genegeerd vanwege lage N (N=172).

⁶ p<0,001; Anova.

⁷ p<0,001; Anova.

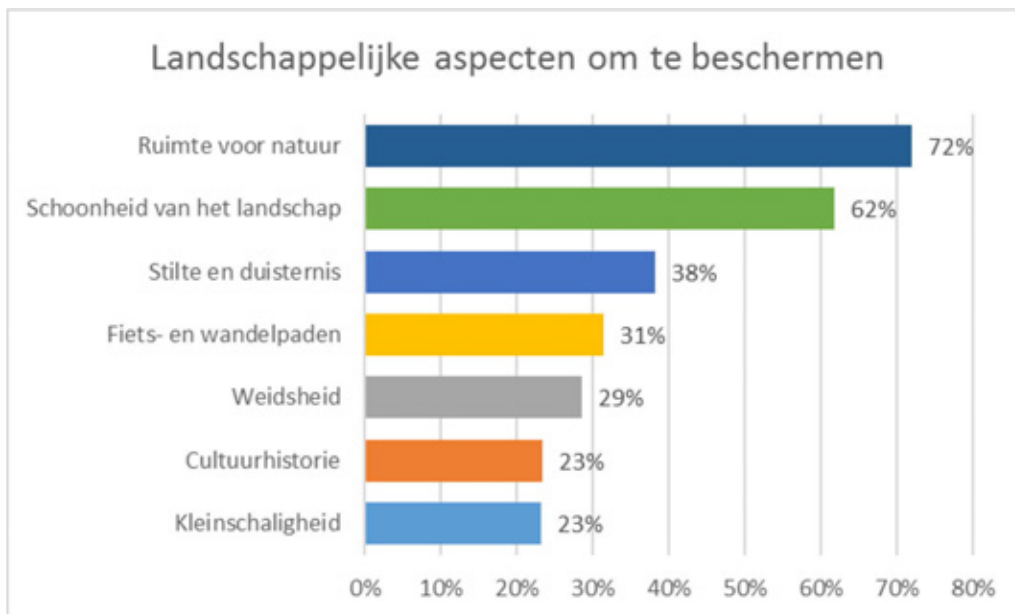
⁸ p<0,001, Independent t-test.

⁹ Multiple regressieanalyse (p<0,001).

Figuur 2.3 Regressieanalyse naar invloed van natuurlijke elementen en bouwwerken op de aantrekkelijkheid van het landelijk gebied.

Veel respondenten vinden het beschermen van ruimte voor de natuur in het landelijk gebied belangrijk. Ruim twee derde van de respondenten noemt dit in hun top 3 van te beschermen kenmerken van het landelijk gebied. Ook de schoonheid van het landschap scoort hoog (figuur 2.4). Dit geldt voor alle provincies (figuur 2.5). Streekeigen kenmerken van het landschap worden ook belangrijk gevonden. Zo wordt in Zeeland, Flevoland, Groningen en Friesland ook het beschermen van de weidsheid van het landschap belangrijk gevonden, terwijl in o.a. Limburg en Gelderland de kleinschaligheid hoog scoort.

Figuur 2.4 Verdeling respons op de vraag "Wat vindt u het meest belangrijk om te beschermen of te versterken?"¹⁰

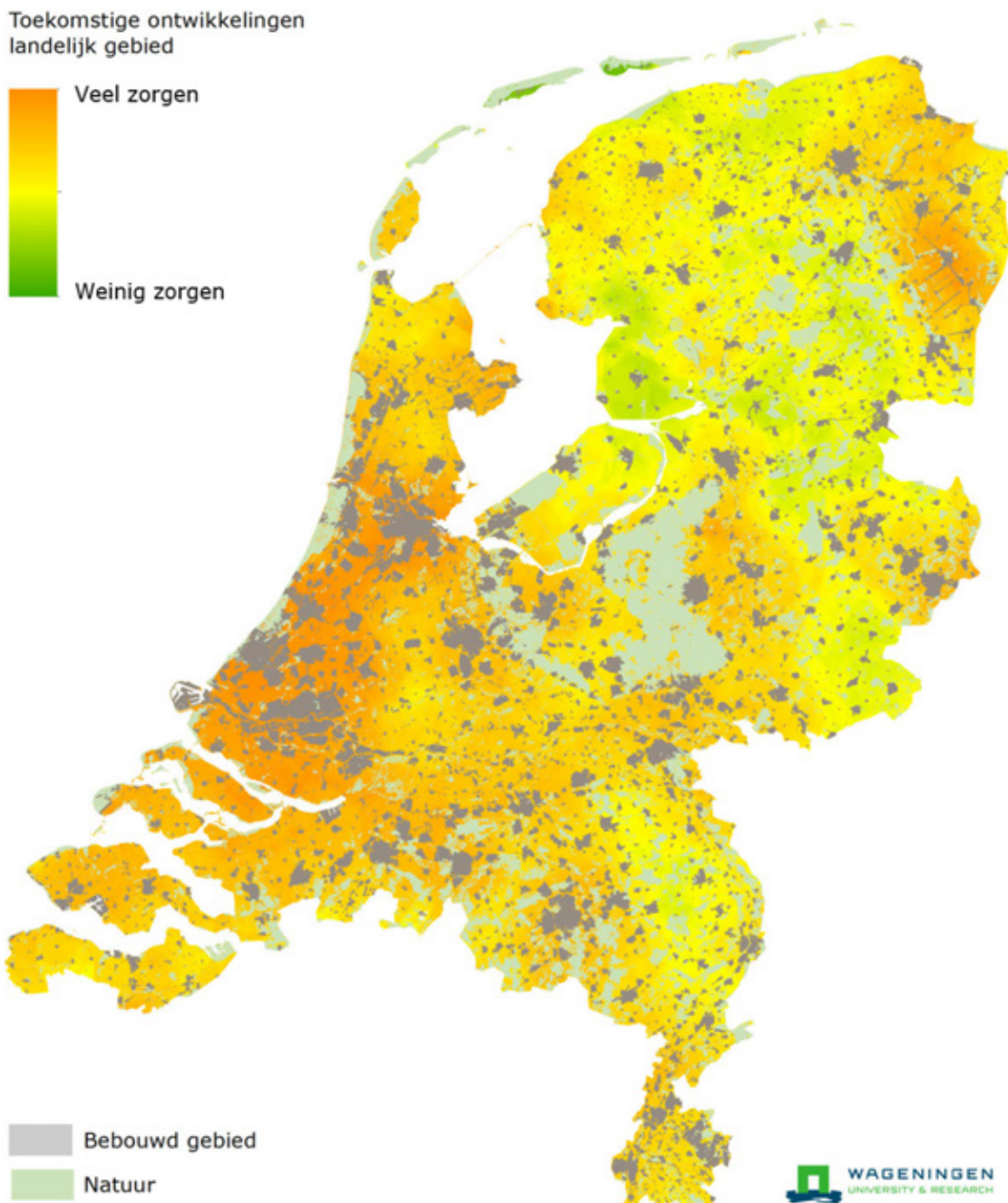
¹⁰ Respondenten konden maximaal 3 antwoorden aankruisen.

Figuur 2.5 Verdeling respons op de vraag "Wat vindt u het meest belangrijk om te beschermen of te versterken?", naar provincie.

Beoordeling toekomstige ontwikkelingen

De respondenten is gevraagd in hoeverre ze zich zorgen maken over toekomstige ontwikkelingen in hun woonomgeving. Figuur 2.6 is hiervan een ruimtelijke weergave. Omdat de vraag over het landelijke gebied gaat, is voor de natuurgebieden geen gemiddelde zorg berekend. Deze plekken zijn afgedekt in de kaart en in lichtgroen weergegeven. Steden zijn eveneens afgedekt en in grijs weergegeven. Deze kaart geeft vooral de regionale verschillen weer, maar is niet geschikt om in detail uitspraken te doen over een bepaald gebied. Dit omdat de kaart gebaseerd is op gemiddelden van 4-cijferige postcodegebieden met daaromheen een circl van 10 kilometer. Zie hoofdstuk 1 voor de verantwoording van de methode.

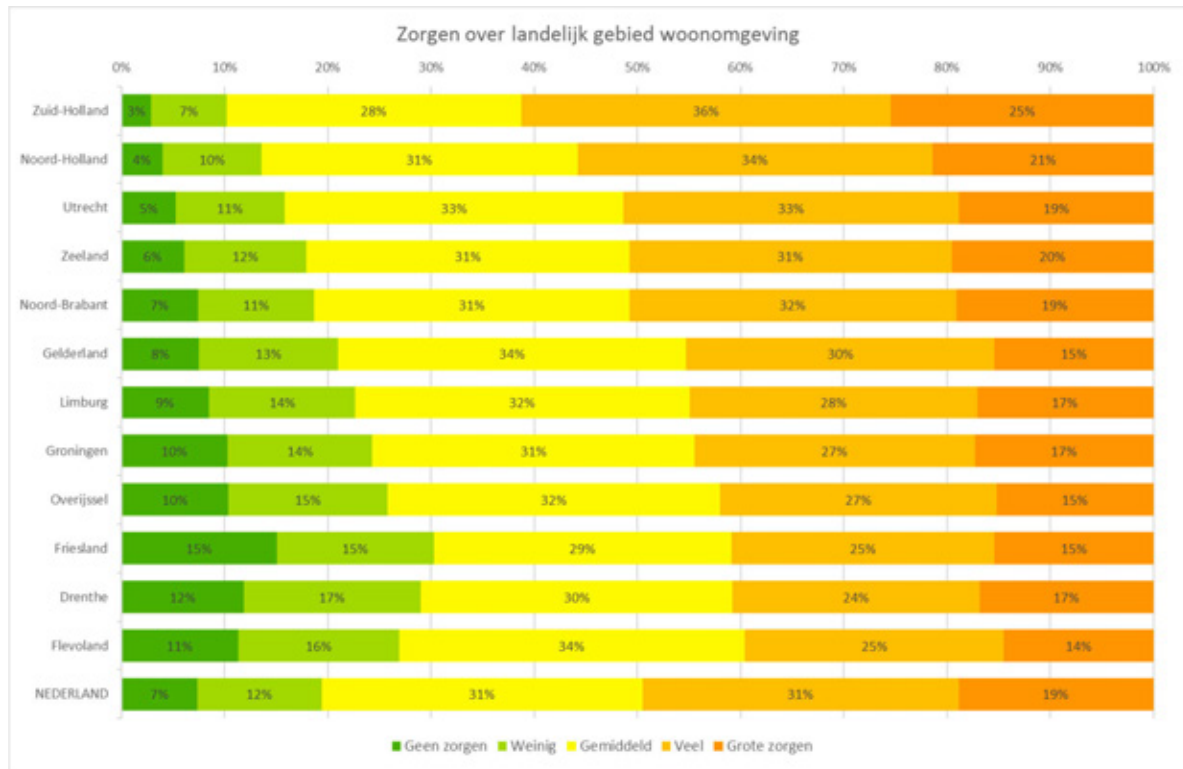

Figuur 2.6 *Maken mensen zich zorgen over toekomstige ontwikkelingen in het landelijk gebied¹¹?*

¹¹ Op eens schaal van 1 tot 5 (1 = geen zorgen, 5 = grote zorgen).

50% van de respondenten maakt zich veel of grote zorgen over de ontwikkelingen in landelijk gebied in hun woonomgeving (gemiddeld 3,4 op 5-puntsschaal). De zorgen over toekomstige ontwikkelingen zijn het grootst onder inwoners van Zuid-Holland (3,7) en Noord-Holland (3,6). Uit figuur 2.7 blijkt dat 61% van de mensen in Zuid-Holland zich veel of grote zorgen maakt. In Friesland, Drenthe en Flevoland zijn de zorgen het minst groot, daar maakt 39-41% zich veel of grote zorgen.

Ook bij de zorgen zien we een duidelijke samenhang met de achtergrondkenmerken van de respondenten. Vrouwen maken zich meer zorgen dan mannen (gemiddelde score 3,6 versus 3,4), ouderen maken zich meer zorgen dan jongeren (oplopend van 2,8 naar 3,6), Leden van Natuurmonumenten maken zich meer zorgen dan niet-leden (3,6 versus 3,4).

Figuur 2.7 Verdeling respons op de vraag "Maakt u zich zorgen over de toekomstige ontwikkelingen van het landelijk gebied in uw woonomgeving?" (geordend op basis van veel/grote zorgen).

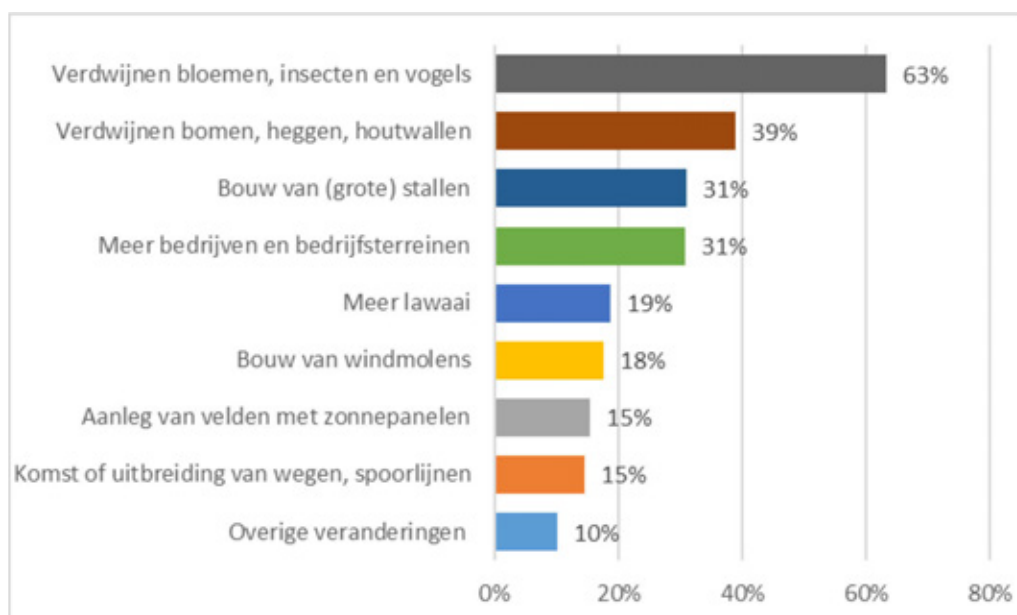
De enquête bevatte ook een vraag naar de zorgen over het landelijk gebied in geheel Nederland. Hierover maken de respondenten zich gemiddeld genomen meer zorgen dan over hun eigen woonomgeving: waar 50% zich zorgen maakt over de eigen woonomgeving, maakt 64% zich zorgen over het landelijk gebied in heel Nederland. Op zich is dit verschil contra-intuïtief, omdat mensen zich meestal meer betrokken voelen bij hun eigen woonomgeving dan bij geheel Nederland. Aan de andere kant komt deze bevinding wel overeen met het internationaal beschreven verschijnsel van 'environmental hyperopia' (Uzzell, 2000): milieuproblemen die verder verwijderd zijn van de eigen woonomgeving worden vaak als groter probleem gezien dan problemen dichtbij. Dit is bijvoorbeeld ook terug te vinden in onderzoek naar verlies van biodiversiteit ver weg en dichtbij, waarbij biodiversiteitsverlies op globale schaal als een groter probleem wordt gezien dan op nationale schaal, dat weer als groter probleem wordt gezien dan op lokale schaal (Eurobarometer, 2013)¹².

¹² Zo maakt 39% van Nederlanders maakt zich volgens die enquête zorgen over biodiversiteit in de eigen woonomgeving, terwijl 60% zich zorgen maakt over biodiversiteitsverlies in geheel Nederland.

Figuur 2.8 Verdeling respons op de vraag "Maakt u zich zorgen over de toekomstige ontwikkelingen van het landelijk gebied in de rest van Nederland".

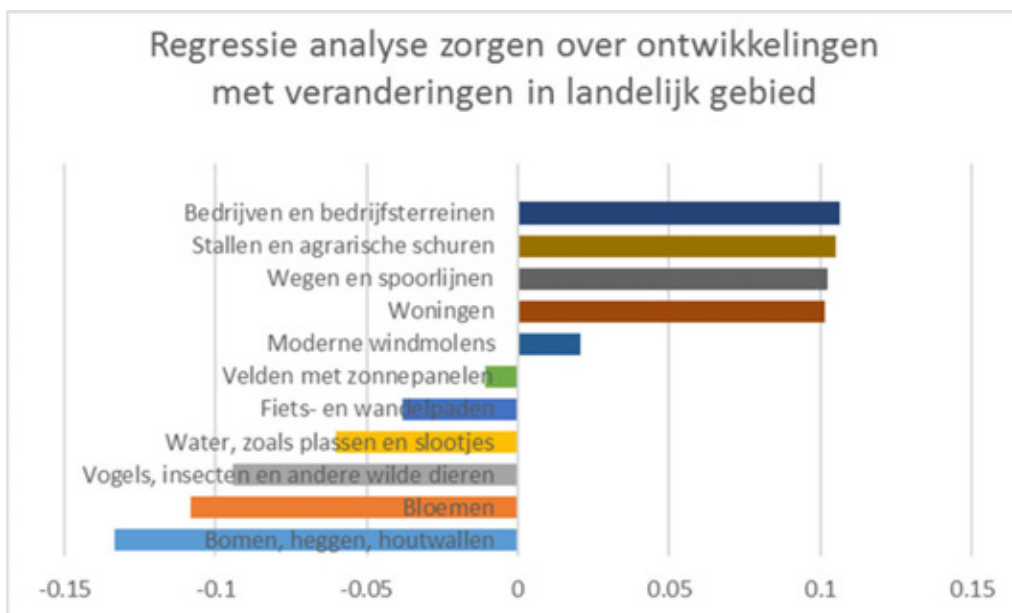
Veel respondenten rapporteren een achteruitgang van allerlei vormen van natuur in het landelijk gebied: 63% noemt het verdwijnen van bloemen, insecten en vogels. Opvallend is dat landschappelijke aanpassingen die de duurzaamheid ten goede komen (windmolens, velden met zonnepanelen) relatief weinig worden genoemd. Bij zonnepanelen kan dat nog te maken hebben met relatieve onbekendheid, maar ook de bouw van windmolens scoort op landelijke schaal vrij laag (18%).

Figuur 2.9 Verdeling respons op de vraag "Over welke toekomstige ontwikkelingen in het landelijk gebied maakt u zich het meest zorgen?" (Maximaal 3 antwoorden mogelijk; daarom tellen de percentages op tot >100%.)

Uit statistische analyses blijkt dat de zorgen over toekomstige ontwikkeling samen hangen met deze geconstateerde veranderingen in het landschap. Zorgen ontstaan vooral door de *achteruitgang* van de natuur in het landelijk gebied, zoals de afname van het aantal bomen, heggen en houtwallen, de afname van bloemen en de afname van vogels, insecten en andere wilde dieren. Daarnaast zorgt ook de *toename* van allerlei vormen van verstedelijking, zoals bedrijfsterreinen, stallen, wegen en woningen voor zorgen over toekomstige ontwikkelingen (figuur 2.10)¹³. In totaal wordt 14% van de zorgen over het landschap verklaard door deze waargenomen fysieke veranderingen in het landschap.

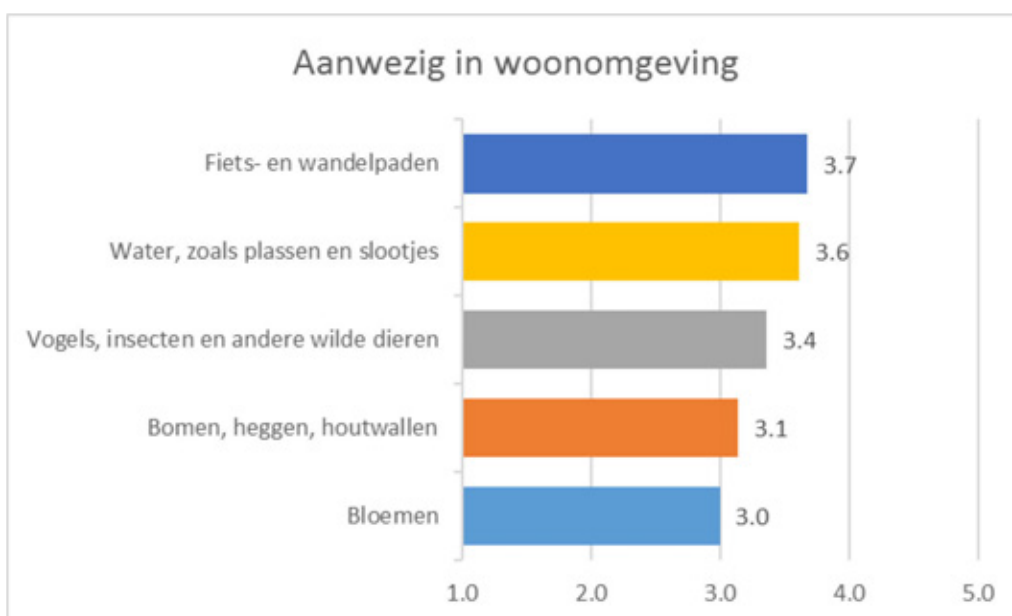
¹³ $R^2=0,139$ (14% verklaarde variantie). $P<0,001$ voor alle veranderingen, m.u.v. velden met zonnepanelen (geen significante relatie met zorgen) (regressieanalyse).

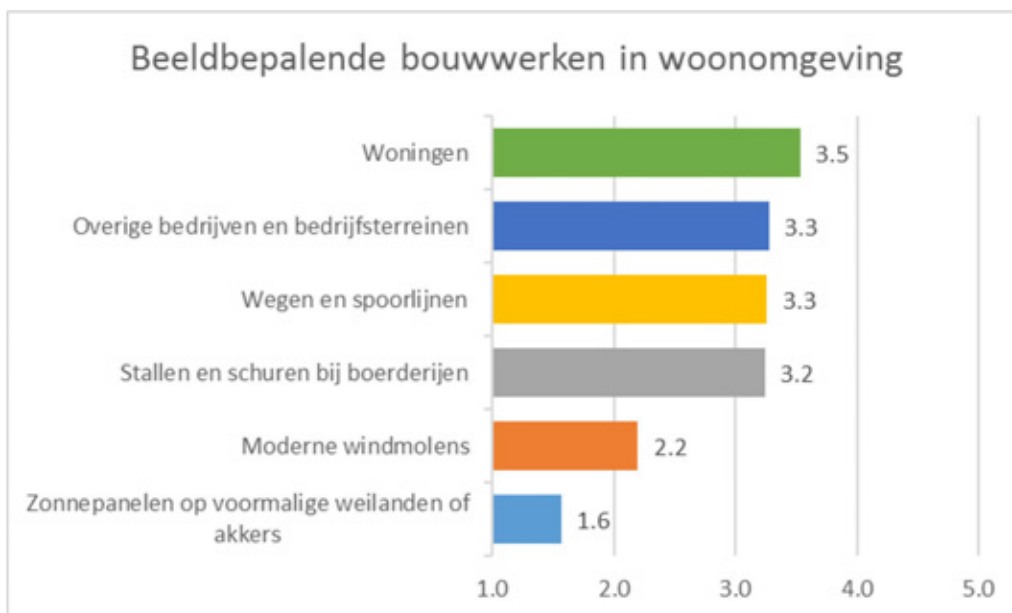
Figuur 2.10 Analyse van de invloed van de ervaren veranderingen in het landelijk gebied in woonomgeving op de zorgen over toekomstige ontwikkelingen van het landelijk gebied.

Aanwezigheid natuurlijke elementen, voorzieningen en bebouwing

In de enquête is gevraagd naar de waargenomen aanwezigheid van natuurlijke elementen, voorzieningen en bebouwing (figuur 2.11 en 2.12). De aanwezigheid van bebouwing e.d. is uitgesplitst per provincie (figuur 2.13). Daarbij is ook gevraagd naar de toe- of afname van deze beeldbepalende kenmerken van het landelijk gebied (figuur 2.14).

Figuur 2.11 Verdeling respons op de vraag "Wat is allemaal aanwezig in het landelijk gebied in uw woonomgeving? Gebruik een schaal van '(vrijwel) niet' tot 'heel veel' aanwezig."

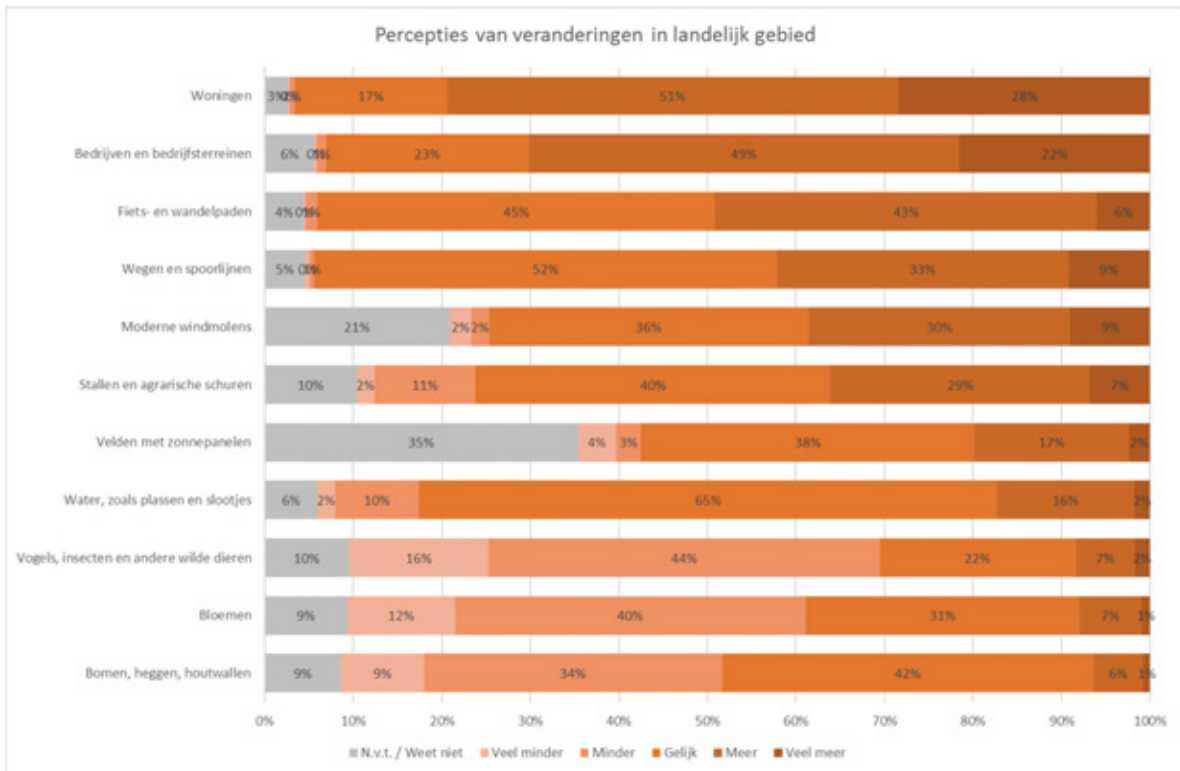

Figuur 2.12 Verdeling respons op de vraag "Welke van de volgende bouwwerken zijn beeldbepalend aanwezig in het landelijk gebied in uw woonomgeving?"

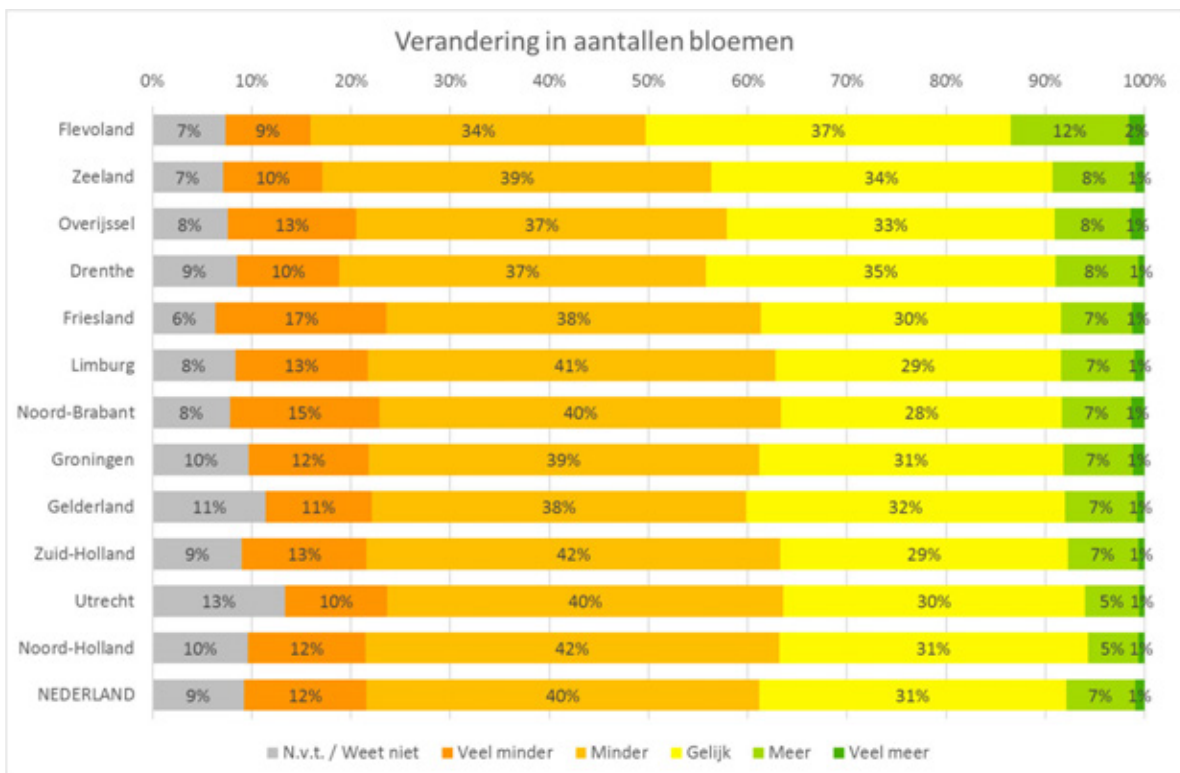

Figuur 2.13 Verdeling respons op de vraag "Welke van de volgende bouwwerken zijn beeldbepalend aanwezig in het landelijk gebied in uw woonomgeving?" naar provincie.

Als we kijken naar de veranderingen die respondenten waargenomen hebben over de laatste 10 jaar, ziet een grote meerderheid een toename van woningen en bedrijven. De meeste mensen zien een afname van vogels, insecten en andere dieren (60%), van bloemen (52%) en van bomen, heggen en houtwallen (43%). Circa de helft van de respondenten meent dat de recreatieve voorzieningen als fiets- en wandelpaden zijn toegenomen.

Figuur 2.14 Verdeling respons op de vraag "Is het landelijk gebied in uw woonomgeving veranderd de afgelopen jaren? Geef dit aan voor de volgende aspecten."

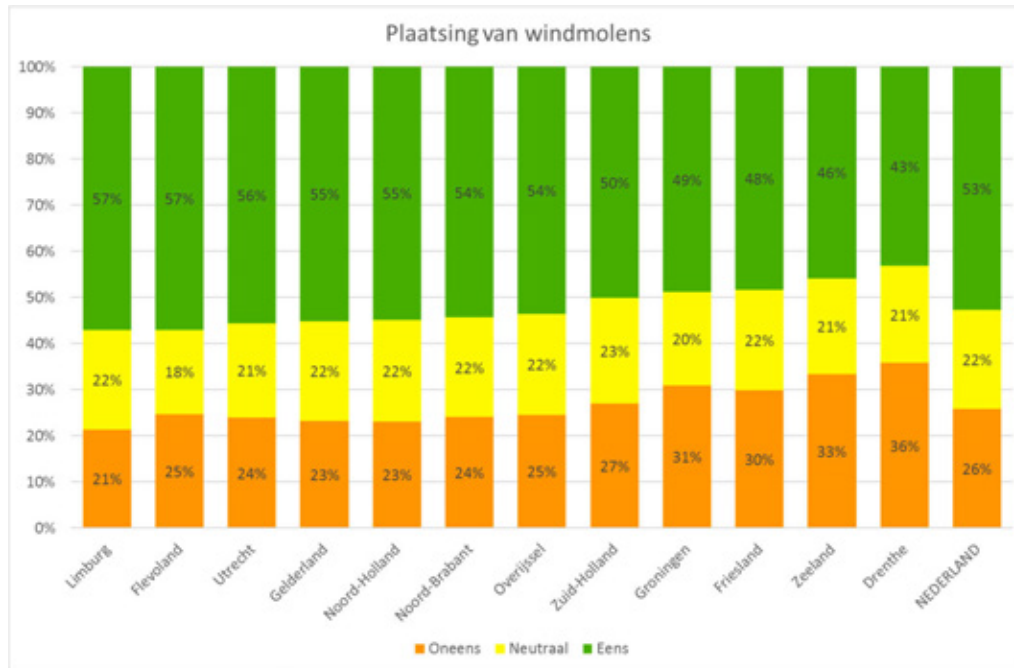

Figuur 2.15 Verdeling respons op de vraag "Is het landelijk gebied in uw woonomgeving veranderd de afgelopen jaren wat betreft aantallen bloemen?"

2.2 Windturbines en zonnepanelen

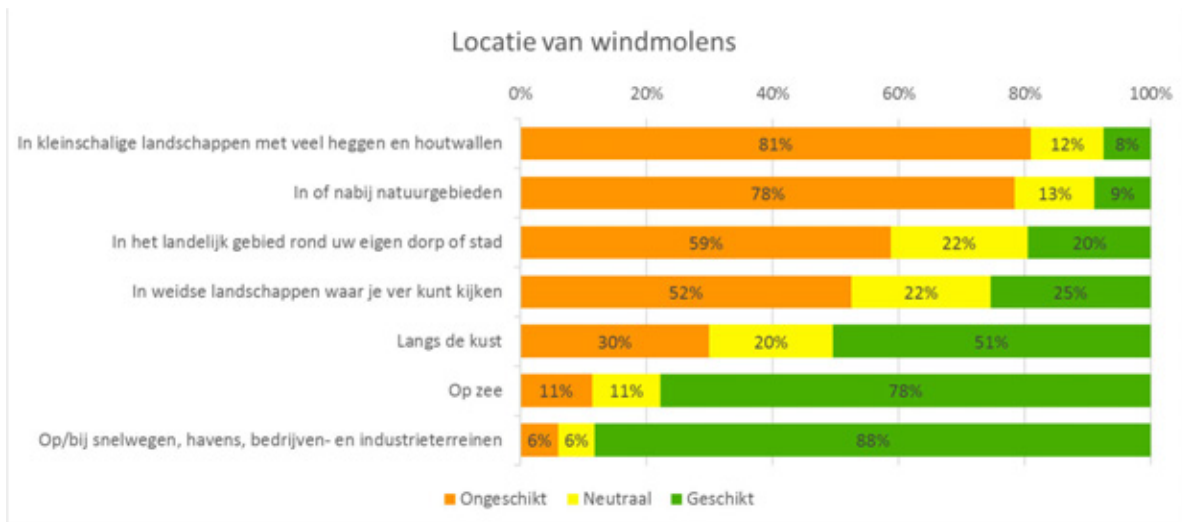
De mogelijke plaatsing van windmolens en zonnepanelen in het landelijk gebied is op veel plekken een belangrijk punt van discussie. In de enquête is hierover een aantal vragen gesteld.

Gemeten voor heel Nederland steunt 53% de plaatsing van windmolens op land. De inwoners van Drenthe en Zeeland staan hier iets kritischer tegenover, ook al zijn de verschillen niet groot.

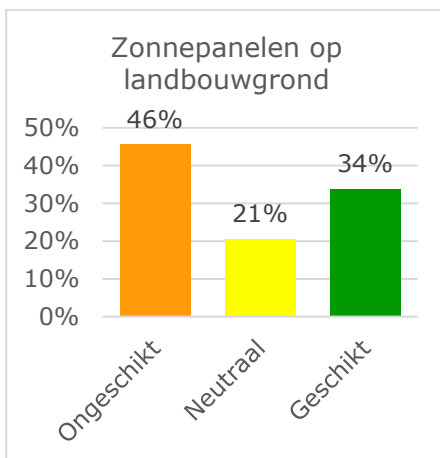
Figuur 2.16 Antwoorden op de vraag "Wat vindt u van de plaatsing van windmolens op land om klimaatverandering tegen te gaan?", opgesplitst naar provincie.

De steun voor windmolens hangt echter sterk af van de locatie waar deze geplaatst worden. De grootste voorkeur gaat uit naar locaties nabij snelwegen, havens, bedrijven- en industrieterreinen: 88% van de respondenten ziet deze als geschikt. Ook is men positief over windmolens in zee. Ruim driekwart van de mensen vindt dit een geschikte locatie. Over andere typen landschappen zijn de meningen aanzienlijk kritischer: met name kleinschalige landschappen en natuurgebieden worden door een grote meerderheid als ongeschikt beschouwd.

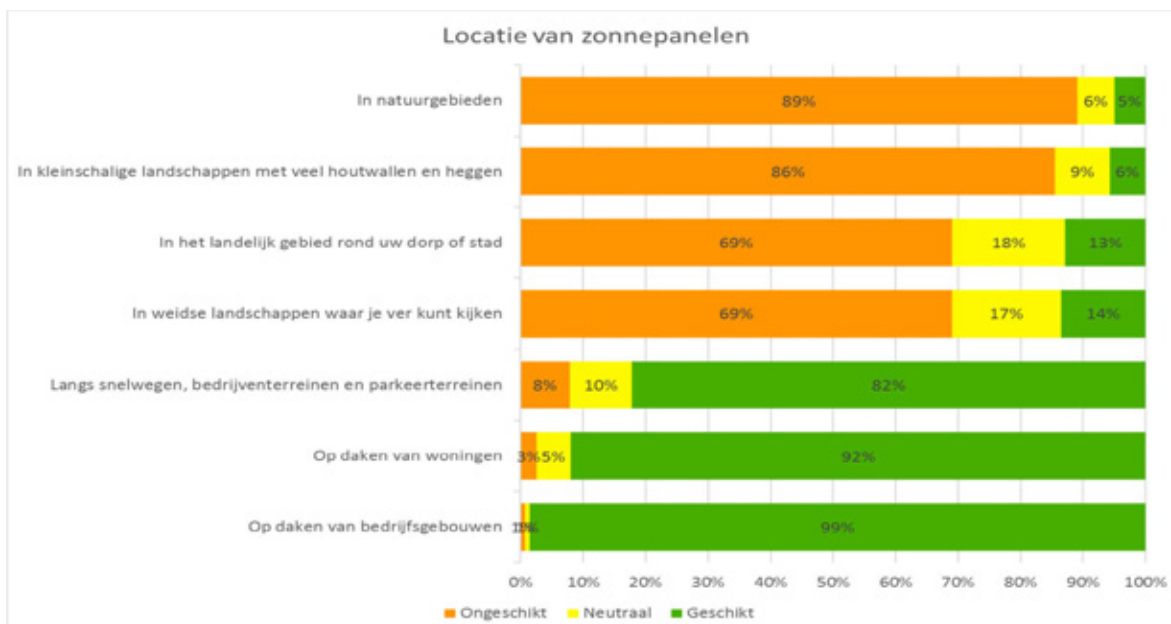
Figuur 2.17 Antwoorden op de vraag "Windmolens kunnen op verschillende plekken geplaatst worden. Wat vindt u van de volgende plekken?"

Over de plaatsing van zonnepanelen op landbouwgrond in het landelijk gebied zijn respondenten vrij kritisch: 46% vindt landbouwgrond hiervoor ongeschikt.

Figuur 2.18 Antwoorden op de vraag "Wat vindt u van grote velden met zonnepanelen op voormalige weilanden of akkers?"

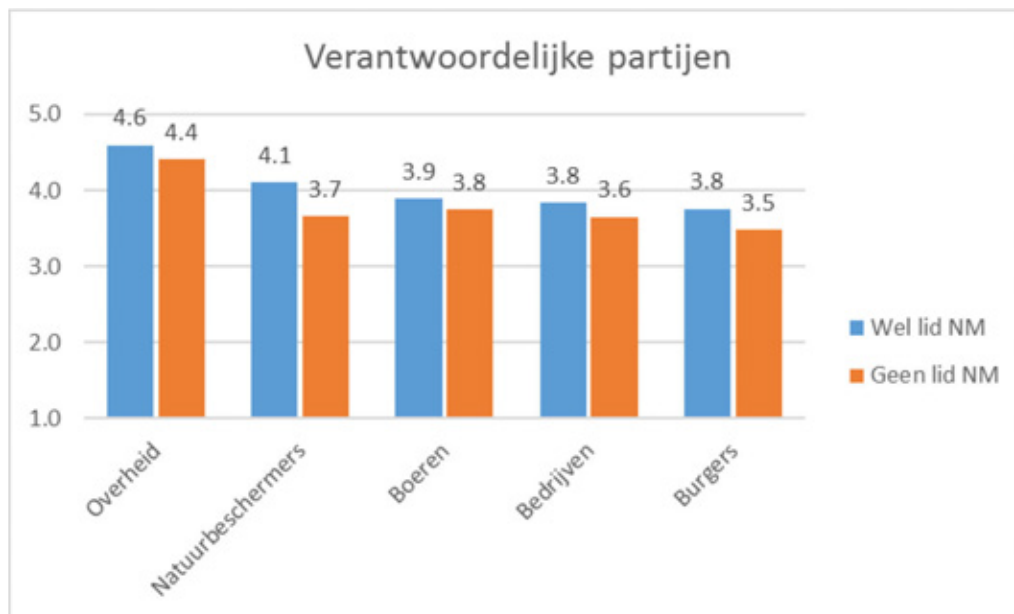
Ook hier hangt de steun sterk af van de locatie. Het beeld van zonnepanelen op daken van bedrijfsgebouwen en woningen lijkt volledig ingeburgerd: respectievelijk 99% en 92% vindt deze locaties geschikt. Ook zien onderzoekdeelnemers de omgeving van snelwegen, bedrijventerreinen en parkeerterreinen als geschikte locaties om zonnepanelen te plaatsen. Alle overige voorgelegde locaties – dorps- en stadsranden, weidse landschappen en ook kleinschalige landschappen én natuurgebieden – beoordeelt men als ongeschikt als locatie voor zonnepanelen.

Figuur 2.19 Antwoorden op de vraag "Om de klimaatdoelen te halen, is veel ruimte nodig voor zonnepanelen. Zonnepanelen kunnen op verschillende plekken komen. Wat vindt u van de plaatsing op de volgende plekken?"

2.3 Maatregelen en verantwoordelijke partijen

Respondenten is ook gevraagd wie volgens hen verantwoordelijk is voor de bescherming of versterking van het landelijk gebied. Bijna alle respondenten zijn het erover eens dat de overheid hiervoor de meest verantwoordelijke partij is: maar liefst 92% van de respondenten ziet haar als (heel) sterk verantwoordelijk voor het beschermen van natuur en landschap. Dit komt neer op een gemiddelde van 4,5 op een schaal van 1-5. Overigens scoren ook andere actoren hoog, waarbij boeren (die de meeste grond in bezig hebben (of pachten) in het landelijk gebied) bv. niet (veel) hoger scoren dan andere actoren. Natuurorganisaties scoren vooral bij de leden van Natuurmonumenten hoger dan boeren. Figuur 2.20 laat zien dat leden van Natuurmonumenten wat uitgesprokener zijn over de verantwoordelijke rol van vrijwel alle actoren. Het duidelijkst komt dit tot uiting voor de verantwoordelijkheid van natuurbeschermers, maar ook is een duidelijk verschil zichtbaar wat betreft de rol van de burger.

Figuur 2.20 Verdeling respons op de vraag "In hoeverre vindt u de volgende partijen verantwoordelijk voor het beschermen van het landschap in Nederland?"

Voor vier typen actoren is nagegaan hoe de respondent denkt over de invulling van de verantwoordelijke rol: overheden, boeren, supermarkten en burgers, ofwel de keten.

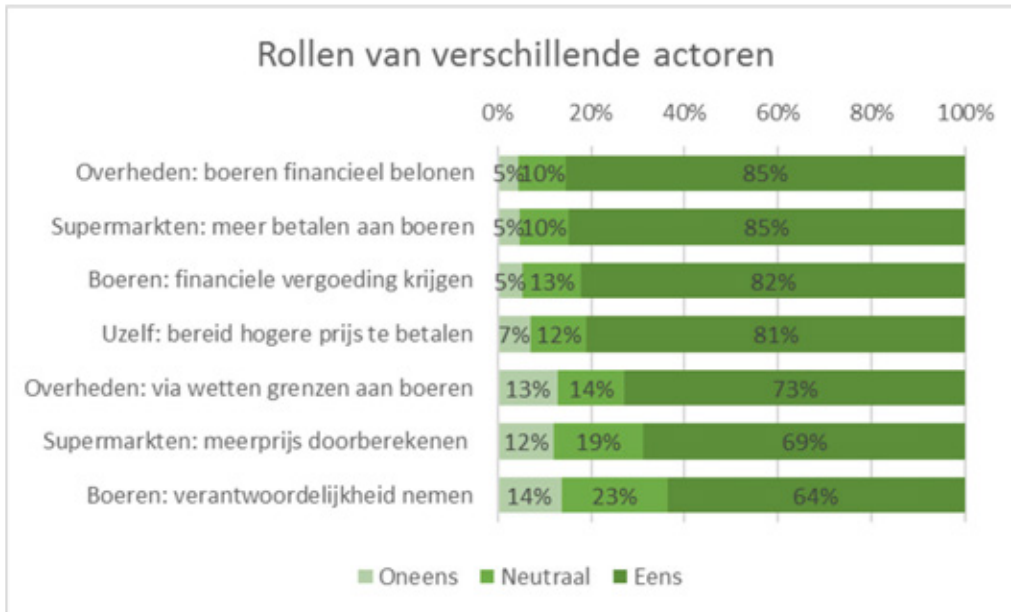
De volgende zeven maatregelen zijn voorgelegd:

Uitspraken over de invulling van de rol van overheden, boeren, supermarkten en burgers

- Overheden moeten via wetten en regels duidelijke grenzen stellen aan de landbouw.
- Overheden moeten boeren financieel belonen als ze in hun bedrijfsvoering de natuur en het landschap versterken.
- Boeren moeten een financiële vergoeding kunnen krijgen als ze in hun bedrijfsvoering de natuur en het landschap versterken.
- Boeren moeten zelf verantwoordelijkheid nemen, ook zonder financiële vergoeding.
- Supermarkten moeten boeren meer betalen als zij bijdragen aan een aantrekkelijker en natuurvriendelijker landelijk gebied.
- Supermarkten moeten de meerprijs voor natuurvriendelijke landbouwproducten doorberekenen in de winkelprijs.
- Uzelf: ik ben bereid een hogere prijs te betalen voor melk, vlees of groente als boeren daarmee het landschap aantrekkelijker en natuurvriendelijker kunnen maken.

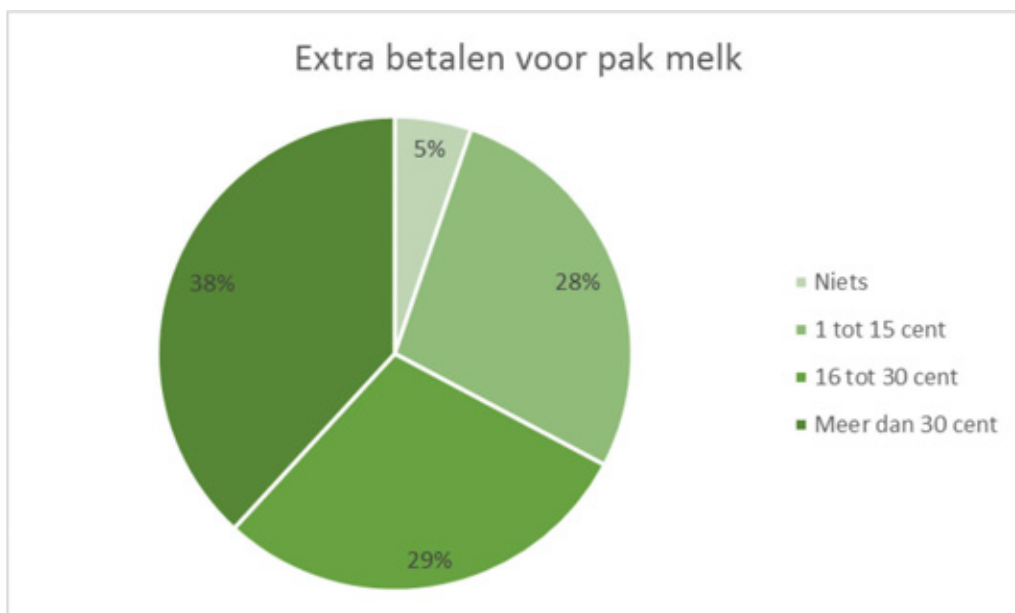
Het overgrote deel van de respondenten kan zich vinden in vrijwel alle maatregelen. De meeste bijval krijgen de uitspraken over het financieel belonen van boeren. Respondenten lijken dit een gezamenlijke taak te vinden van overheden en supermarkten: 85% vindt dat de overheid boeren financieel moet belonen als deze in hun bedrijfsvoering natuur en landschap versterken, en ook 85% vindt dat supermarkten meer moeten betalen aan boeren die bijdragen aan een aantrekkelijker en natuurvriendelijker landelijk gebied. Een beroep doen op de eigen verantwoordelijkheid van boeren scoort het laagst.

Maar liefst 81% van de respondenten is zelf bereid een hogere prijs te betalen voor boerenproducten, als boeren een natuurvriendelijke bedrijfsvoering realiseren. Tegelijkertijd vindt 'slechts' 69% dat supermarkten een hogere prijs moeten doorberekenen aan de consumenten, zodat zij een hogere prijs gaan betalen.

Figuur 2.21 Verdeling respons op de vraag "Wat vindt u van de volgende maatregelen om natuur en landschap in het landelijk gebied te versterken?"

Daarnaast is aan de respondenten gevraagd hoeveel ze extra zouden willen betalen voor een pak natuurvriendelijk geproduceerde melk. Figuur 2.22 laat zien dat de meeste mensen een substantieel extra bedrag willen betalen voor melk van boeren die met hun bedrijfsvoering landschap en natuur mooier maken: 29% wil 16-30 cent extra betalen, en bijna 40% van de respondenten van Natuurmonumenten wil meer dan 30 cent extra betalen. Slechts 5% is niet bereid extra te betalen.

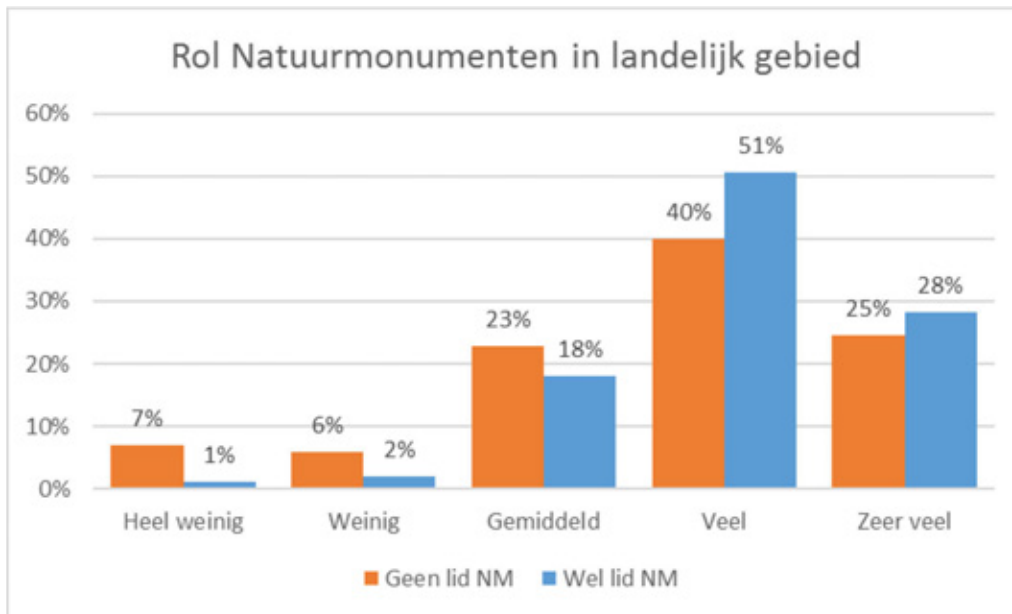

Figuur 2.22 Verdeling respons op de vraag "Hoeveel cent per pak melk bent u bereid extra te betalen als boeren daarmee landschap en natuur mooier maken?"¹⁴

¹⁴ Hierbij werd vermeld dat een pak melk gemiddeld ongeveer 1 Euro kost.

2.4 Rol van Natuurmonumenten

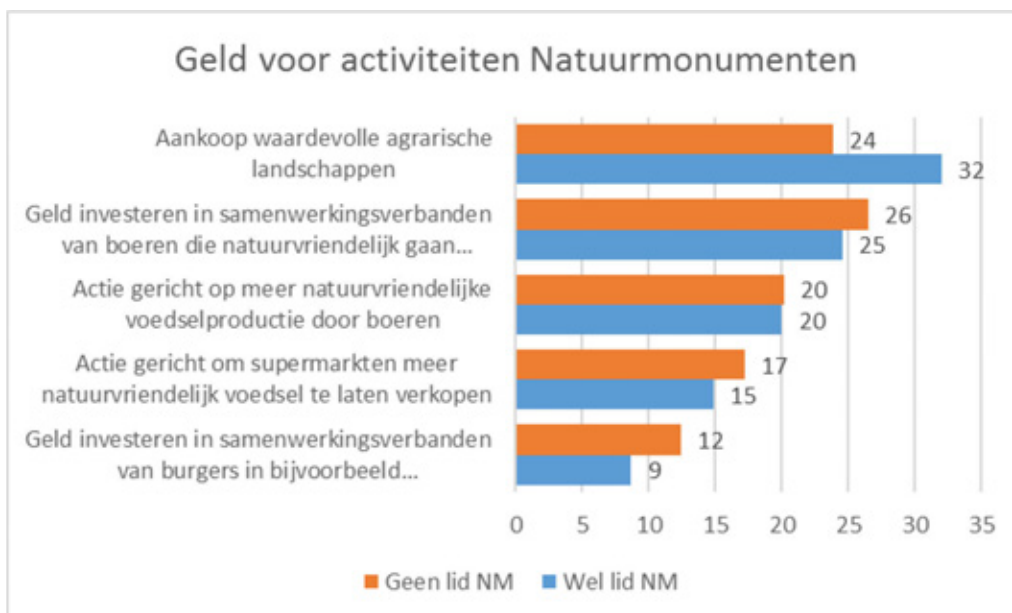
Ten slotte zijn vragen gesteld over de rol die Natuurmonumenten volgens de respondenten moet pakken om het landelijk gebied te beschermen en te verbeteren. Respondenten vinden dat de inspanningen van Natuurmonumenten zich niet moeten beperken tot natuurgebieden: ruim 70% vindt dat Natuurmonumenten zich veel tot zeer veel moet inspannen om ook het landelijk gebied aantrekkelijker en natuurvriendelijker te maken. Leden van Natuurmonumenten zijn daar nog grotere voorstanders van dan niet-leden.

Figuur 2.23 Verdeling respons op de vraag "Natuurmonumenten koopt natuurgebieden aan en beheert deze. In hoeverre vindt u dat Natuurmonumenten zich daarnaast ook moet inspannen om het landelijk gebied aantrekkelijker en natuurvriendelijker te maken?"

Als vervolgvraag is gevraagd *wat* Natuurmonumenten dan zou moeten doen voor een aantrekkelijker en natuurvriendelijker landelijk gebied. Hierbij mochten respondenten 100 eenheden geld verdelen. Respondenten blijken dan het meeste geld te willen besteden aan de aankoop van waardevolle agrarische landschappen (28 eenheden), gevolgd door investeringen in samenwerkingsverbanden van boeren (26 eenheden). Daarna komen acties gericht op meer natuurvriendelijke voedselproductie door boeren (20 eenheden), acties richting supermarkten (16 eenheden) en samenwerkingsverbanden van burgers in bijvoorbeeld windmolencorporaties (11 eenheden).

De prioriteiten van leden van Natuurmonumenten verschillen enigszins van die van niet-leden: waar leden meer geld willen uittrekken voor de aankoop van agrarische landschappen, zetten niet-leden o.a. meer geld in op samenwerkingsverbanden van burgers in bijvoorbeeld windmolencorporaties.

Figuur 2.24 Verdeling respons op de vraag "Stel dat u geld van Natuurmonumenten kunt verdelen. In welke verhouding zou u dat doen? U kunt 100 eenheden verdelen over één of meer activiteiten."

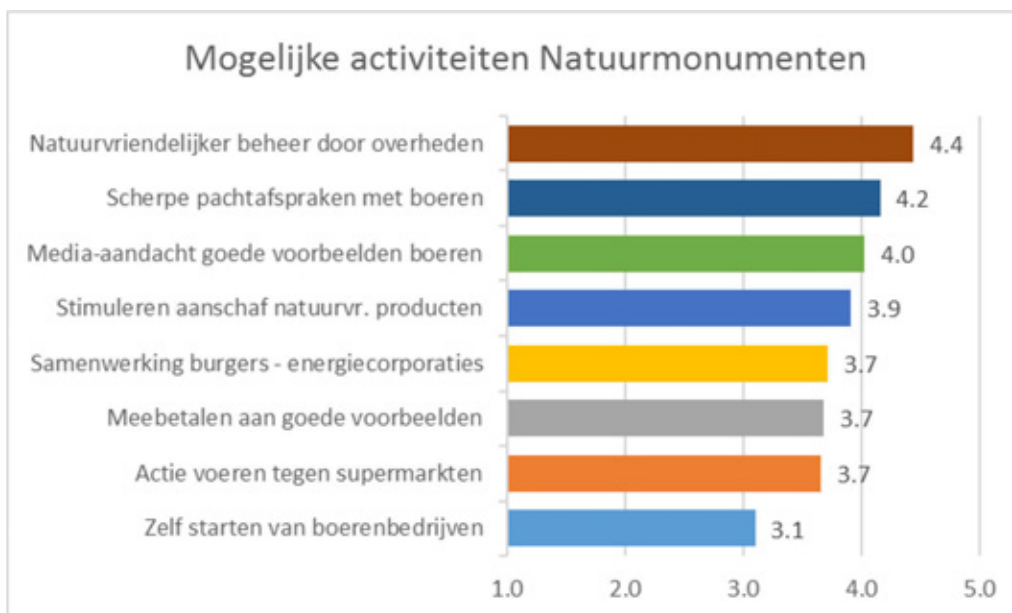
Daarna is voor een achttal mogelijke activiteiten van Natuurmonumenten gevraagd naar de mening van de respondenten.

De volgende acht mogelijke activiteiten zijn voorgelegd:

Mogelijke activiteiten van Natuurmonumenten ten gunste van het landelijk gebied

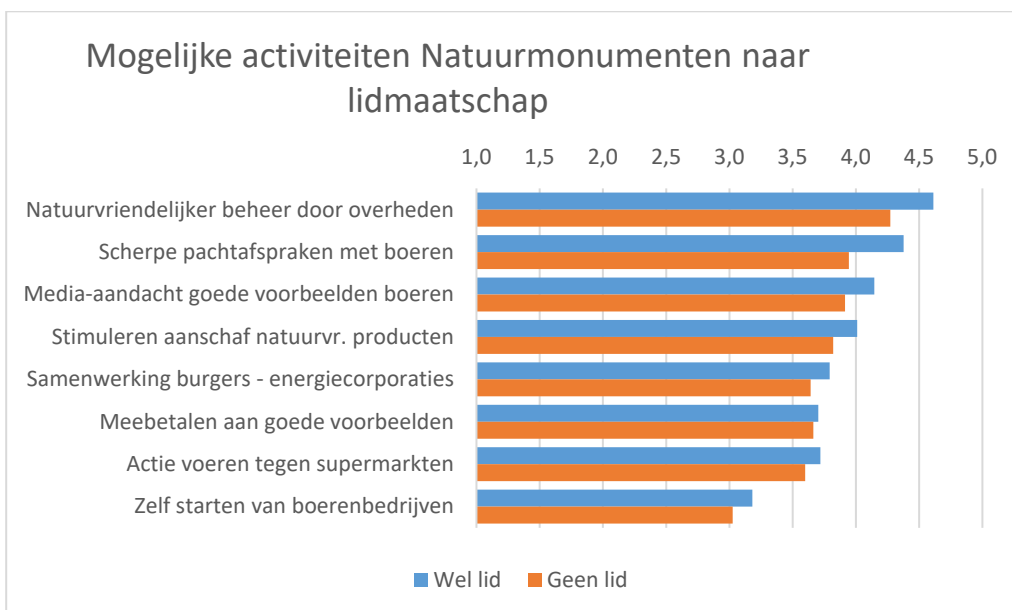
- Natuurmonumenten overlegt met waterschappen en gemeenten voor een natuurvriendelijker en bloemrijker beheer van wegbermen, sloten en parken.
- Natuurmonumenten maakt scherpe afspraken met boeren die landbouwgrond van Natuurmonumenten pachten.
- Natuurmonumenten brengt op haar website, ledenmagazine en nieuwsbrieven boeren of supermarkten die het goede voorbeeld geven onder de aandacht.
- Natuurmonumenten roept leden op producten te kopen die afkomstig zijn van boeren die het landelijke gebied aantrekkelijker en natuurvriendelijker maken.
- Natuurmonumenten roept burgers op om samen te werken met duurzame energiecorporaties.
- Natuurmonumenten betaalt mee aan goede voorbeelden van boeren of burgers.
- Natuurmonumenten voert actie tegen supermarkten die geen rekening houden met de aantasting van natuur en landschap bij de voedselproductie.
- Natuurmonumenten start zelf boerenbedrijven om het goede voorbeeld te geven.

Waar we eerder al zagen dat respondenten een rol voor Natuurmonumenten zien voor het natuurvriendelijker en aantrekkelijker maken van het landelijk gebied, blijken respondenten ook vrijwel alle voorgelegde activiteiten te steunen (figuur 2.25). De meeste steun krijgt het stimuleren van waterschappen en gemeenten om bloemrijker beheer uit te voeren (een gemiddelde score van 4,4 op een schaal van 0-5). En ook activiteiten die boeren stimuleren een natuurvriendelijke bedrijfsvoering te voeren ten gunste van het landelijk gebied krijgen veel bijval van onderzoekdeelnemers. De minste steun krijgt het zelf starten van boerenbedrijven door Natuurmonumenten, om het goede voorbeeld te geven.

Figuur 2.25 Verdeling respons op de vraag "Wat vindt u van de volgende mogelijke activiteiten van Natuurmonumenten om het landelijk gebied aantrekkelijker en natuurvriendelijker te maken?"

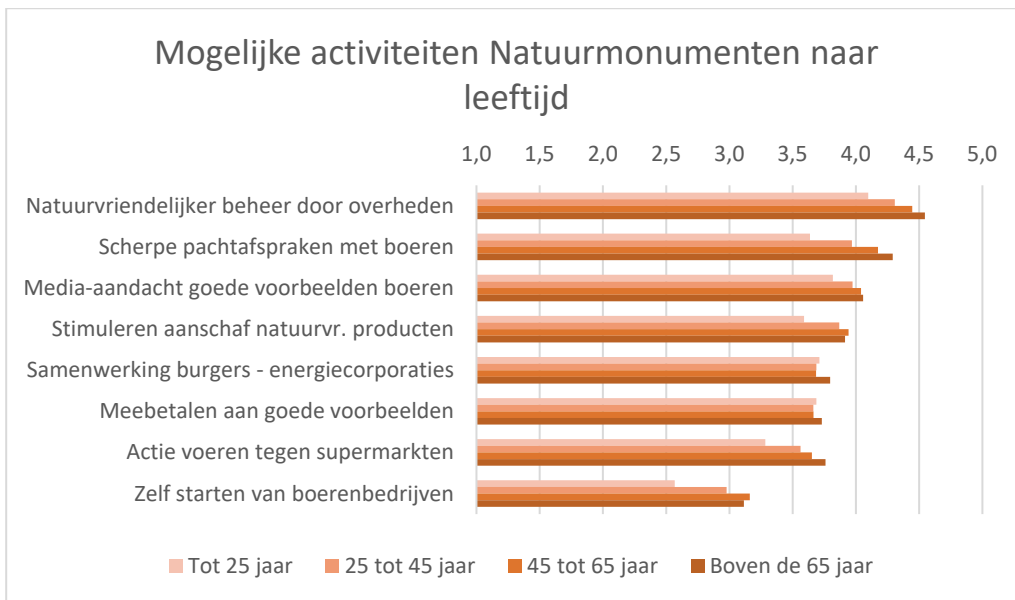
We hebben hierbij ook onderscheid gemaakt naar lidmaatschap en leeftijd. Lidmaatschap blijkt significant samen te hangen met de steun voor de verschillende activiteiten van Natuurmonumenten¹⁵. Dit verschil manifesteert zich vooral in een grotere steun voor elk van de activiteiten. Ook leeftijd is van invloed¹⁶. Met het toenemen van de leeftijd neemt het draagvlak voor de activiteiten toe. Dat blijkt het duidelijkst voor de activiteiten bloemrijker beheer en scherpe afspraken, actie voeren en media-aandacht.

Figuur 2.26 Verdeling respons op de vraag "Wat vindt u van de volgende mogelijke activiteiten van Natuurmonumenten om het landelijk gebied aantrekkelijker en natuurvriendelijker te maken?", naar lidmaatschap.

¹⁵ T-test, $p < 0,001$ voor alle acht activiteiten.

¹⁶ Anova, $p < 0,001$ voor alle acht activiteiten.

Figuur 2.27 Verdeling respons op de vraag "Wat vindt u van de volgende mogelijke activiteiten van Natuurmonumenten om het landelijk gebied aantrekkelijker en natuurvriendelijker te maken?", naar leeftijd.

3 Conclusies

Aantrekkelijkheid van het landelijk gebied gewaardeerd met een 7,5

De aantrekkelijkheid van het landelijk gebied wordt gemiddeld gewaardeerd met een 7,5. We zien duidelijk ruimtelijke verschillen in de waardering. Zo scoort Drenthe gemiddeld een 8,1 en Zuid-Holland een 6,7.

De uitkomsten laten zien dat de waardering van het landelijk gebied toeneemt als er meer dieren en bomen, houtwallen en bloemen zichtbaar zijn. De aanwezigheid van bedrijfsterreinen en wegen vermindert de aantrekkelijkheid echter. Beide uitkomsten zijn in overeenstemming met eerdere studies (De Vries et al., 2007).

Waardering rond steden in West-Nederland aanzienlijk lager

Vooraf in de westelijke Randstad is de gemiddelde waardering aanzienlijk lager, met een score van 6,5 of lager. In de directe nabijheid van de drie grootste steden is dit zelfs een 6 of lager. Het valt op dat dit uitstralings-effect aanzienlijk kleiner is rondom steden in Oost-Nederland. Dat kan ermee samen hangen dat het landelijk gebied rondom deze steden groener is en de aanwezigheid van wegen en bedrijfsterreinen minder dominant is. Dit betekent dat de afstand tot een aantrekkelijk landschap voor stadsbewoners in de Randstad veel groter is dan voor stadsbewoners in oostelijk Nederland.

Meerderheid deelnemers maakt zich zorgen over toekomstige ontwikkelingen

Een ruime meerderheid (64%) van de respondenten maakt zich zorgen over toekomstige ontwikkelingen in het landelijk gebied, 24% maakt zich grote zorgen. Het verdwijnen van bloemen, vogels en insecten wordt als grootste bedreiging gezien. Veel respondenten geven aan dat ze zien dat vooral het aantal dieren, bomen en bloemen in het landschap achteruit is gegaan de afgelopen jaren. Zij maken zich zorgen dat deze trend zich ook de komende jaren doorzet.

Deze achteruitgang van natuurlijke kenmerken wordt als een groter probleem gezien dan bijvoorbeeld de plaatsing van windmolens of de aanleg van wegen. Dit ondanks de conclusie dat veel respondenten wel degelijk een sterke toename van bedrijfsgebouwen en woningen in mindere mate wegen, windmolens, zonnevelden waarnemen.

Zorgen in Randstad het grootst

De zorgen voor toekomstige ontwikkelingen zijn duidelijk het grootst in het westen van het land, met wederom de westelijke Randstad als uitschieter. Hier maakt de overgrote meerderheid zich zorgen over de ontwikkelingen in het landschap. Daarmee maken mensen zich de grootste zorgen in de gebieden die al een relatief lage aantrekkelijkheid hebben. De zorgen voor de ontwikkeling van het landschap in geheel Nederland zijn overigens nog wat groter. In eerste instantie lijkt dit opvallend. Dit resultaat kan mogelijk verklaard worden door wat vaak genoemd wordt 'environmental hyperopia': milieuproblemen die verder verwijderd zijn van de eigen woonomgeving worden vaak als groter probleem gezien dan problemen dichtbij huis (Uzzell, 2000). Dit is ook terug te vinden in onderzoek naar verlies van biodiversiteit ver weg en dichtbij (Eurobarometer, 2013).

Overheid aangewezen als meest verantwoordelijke partij

Als we kijken naar het handelingsperspectief, dan kijkt 92% van de respondenten als eerste naar de overheid als partij die het meest verantwoordelijk wordt gehouden om natuur en landschap te beschermen. Maar liefst 92% van de respondenten ziet haar als (heel) sterk verantwoordelijk voor het beschermen van natuur en landschap. Na de overheid leggen mensen de meeste verantwoordelijkheid bij natuurbeschermers, gevolgd door boeren en bedrijven en het minst bij burgers.

Het beschermen van ruimte voor de natuur en van de schoonheid van het landschap zijn voor de respondenten de belangrijkste landschappelijke aspecten om te beschermen.

Boeren belonen voor maatregelen versterken natuur en landschap

Er bestaat brede steun voor mogelijke maatregelen voor het beschermen van het landschap. De meeste steun bestaat daarbij voor het financieel ondersteunen van boeren richting een meer natuurvriendelijke bedrijfsvoering. Supermarkten hebben daar volgens de respondenten (85%) ook een rol in. 95% van de respondenten zegt zelf bereid te zijn een hogere prijs te betalen voor natuur- en landschapsvriendelijk geproduceerde melk, 67% is bereid meer dan 15 cent per liter extra te betalen. Een beroep doen op de eigen verantwoordelijkheid van boeren scoort het laagst.

Meningen verdeeld over plaatsing windmolens en zonnepanelen

De vragen over de plaatsing van windmolens of zonnepanelen in het landelijk gebied laat een genuanceerd beeld zien. Ruim de helft van de deelnemers (53%) is het eens met het plaatsen van windmolens op land om klimaatverandering tegen te gaan, terwijl 26% daar tegen is. Er bestaat daarbij een duidelijke voorkeur voor de plaatsing van windmolens langs wegen en bedrijfsterreinen of op zee. Een aanzienlijke meerderheid is tegen plaatsing van windmolens in het landelijk gebied. Slechts 8% tot 9% vindt kleinschalige landschappen en in en nabij natuurgebieden geschikte locaties voor plaatsing.

De steun voor zonnepanelen op landbouwgrond is aanzienlijk lager, dit wordt door slechts 34% van de respondenten een geschikte locatie gevonden. Net als bij windturbines bestaat er bij zonnepanelen ook een duidelijke voorkeur voor locaties die reeds verstedelijkt zijn. Voor plaatsing op daken van gebouwen en langs bedrijfsterreinen is grote steun (92-99%). Voor plaatsing in het landelijk gebied of in natuurgebieden is heel weinig steun.

Aankoop agrarische landschappen en samenwerking met boeren

Veel leden vinden dat Natuurmonumenten zich actief bezig moet houden met het landelijk gebied. Onder niet-leden is hier iets minder steun voor (79% versus 65%). Ook in de soort activiteiten, gemeten als de hoeveelheid geld die Natuurmonumenten hierin zou moeten investeren, zien we duidelijke verschillen tussen leden en niet-leden. De leden willen het meeste geld besteden aan de aankoop van waardevolle agrarische landschappen. Niet-leden zien meer in samenwerkingsverbanden met boeren. Acties gericht op boeren of supermarkten krijgen minder geld toebedeeld. Dit kan ook te maken hebben met de inschatting dat deze activiteiten minder kostbaar zijn dan bijvoorbeeld de aankoop van gebieden. Samenwerking met lokale burgers scoort zowel bij leden als bij niet-leden het laagst. Daarnaast wordt samenwerking met waterschappen en boeren breed gesteund. Het zelf starten van boerenbedrijven krijgt weinig steun.

Literatuur

Eurobarometer. (2013). *Attitudes towards biodiversity*. Flash Eurobarometer 379.

Uzzell, D.L. (2000). The psycho-spatial dimension of global environmental problems. *Journal of Environmental Psychology*, 20(4), 307-318.

De Vries, S., J.R. Roos-Klein Lankhorst, and A.E. Buijs, 2007. "Mapping the attractiveness of the Dutch countryside: A GIS-based landscape appreciation model." Review of. *Forest Snow and Landscape Research* 81 (1-2):43-58.

Bijlage 1 Vragenlijst

Fijn dat u deze enquête van Natuurmonumenten over het landschap wilt invullen. Wij gaan de informatie gebruiken in ons werk voor een mooi Nederland met ruimte voor natuur. Uw mening telt dus!

Dit onderzoek wordt gedaan door Wageningen Environmental Research in samenwerking met Natuurmonumenten. Het invullen van de enquête duurt ongeveer 10 minuten.

Deze enquête is anoniem en Natuurmonumenten en Wageningen Environmental Research verzamelen geen persoonsgegevens, zoals e-mail of IP-adressen. De enquête staat in het programma Survey Monkey, lees [hier](#) hun privacyvoorwaarden.

Let op: u kunt verder en terug in de enquête door de knoppen met volgende of vorige onderaan de pagina te gebruiken. Gebruik hiervoor niet de verder en terug pijltjes van uw browser.

Introductie

Omdat planten en dieren geen grenzen kennen, wil Natuurmonumenten zich ook actief inzetten voor het landschap buiten haar eigen natuurgebieden. Dat landschap verandert door bijvoorbeeld meer bebouwing, infrastructuur, zonneparken en windmolens of door intensieve landbouw.

Wij zijn benieuwd naar uw mening. Hoe waardeert u het landelijk gebied en wat vindt u van de veranderingen van de afgelopen jaren. Wat maakt voor u het landelijk gebied aantrekkelijker en waardevoller en wie moeten daarin volgens u een rol spelen?

Onder landelijk gebied verstaan we het gebied buiten de steden en dorpen. Vaak is dit boerenland. Natuurgebieden als bossen, heide en duinen zijn geen onderdeel van deze enquête.

Het landelijk gebied in uw woonomgeving

De eerste vragen gaan over het landelijk gebied in uw woonomgeving. Hiermee bedoelen we het gebied buiten uw stad of dorp tot maximaal 15 kilometer. Dit is ongeveer 1 uur fietsen of 15 minuten met de auto. Komt u vaak op meerdere plekken rondom uw woonomgeving, kies dan het gebied waar u het meest komt.

- * 1. Voor het analyseren van de uitkomsten willen we graag weten in welke regio u woont. Wilt u hier de 4 cijfers van uw postcode invullen? (bijv. 3055)

- * 2. Hoe aantrekkelijk vindt u het landelijk gebied in uw woonomgeving? Op een schaal van heel onaantrekkelijk tot heel aantrekkelijk, welk oordeel zou u geven?

Heel onaantrekkelijk Heel aantrekkelijk

- * 3. Wat vindt u het meest belangrijk om te beschermen of te versterken? U kunt er maximaal 3 aankruisen.

- Schoonheid van het landschap
- Ruimte voor natuur
- Weidsheid
- Kleinschaligheid
- Stilte en duisternis
- Cultuurhistorie
- Fiets- en wandelpaden

Veranderingen in het landelijk gebied

Het landelijk gebied is de afgelopen jaren veranderd en zal ook de komende jaren blijven veranderen. Bijvoorbeeld doordat boeren moderniseren, woonwijken uitbreiden of nieuwe natuur wordt aangelegd. De volgende vragen gaan over deze veranderingen.

- * 4. Maakt u zich zorgen over de toekomstige ontwikkelingen van het landelijk gebied in uw woonomgeving?
Geef uw antwoord op een schaal van 'geen zorgen' tot 'grote zorgen'.

Geen zorgen	Weinig	Gemiddeld	Veel	Grote zorgen
☐	☐	☐	☐	☐

- * 5. Maakt u zich zorgen over de toekomstige ontwikkelingen van het landelijk gebied in de rest van Nederland?

Geef uw antwoord op een schaal van 'geen zorgen' tot 'grote zorgen'.

Geen zorgen	Weinig	Gemiddeld	Veel	Grote zorgen
☐	☐	☐	☐	☐

Veranderingen in het landelijk gebied

* 6. Over welke toekomstige ontwikkelingen in het landelijk gebied maakt u zich het meest zorgen?
U kunt maximaal drie antwoorden kiezen.

- Verdwijnen bloemen, insecten en vogels
- Verdwijnen bomen, heggen, houtwallen
- Bouw van (grote) stallen
- Meer bedrijven en bedrijfsterreinen
- Meer woningbouw
- Komst of uitbreiding van wegen, spoorlijnen
- Bouw van windmolens
- Aanleg van velden met zonnepanelen
- Meer lawaai
- Overige veranderingen (geef toelichting in een paar woorden)

* 7. In hoeverre vindt u de volgende partijen verantwoordelijk voor het beschermen van het landschap in Nederland?
Geef dit voor elke partij aan.

	Niet of heel weinig	Weinig	Gemiddeld	Sterk	Heel sterk
Overheid (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen)	☐	☐	☐	☐	☐
Natuurmonumenten en andere natuurbeschermers	☐	☐	☐	☐	☐
Bedrijven en projectontwikkelaars	☐	☐	☐	☐	☐
Boeren	☐	☐	☐	☐	☐
Burgers	☐	☐	☐	☐	☐

De landbouw

Wij willen u enkele vragen stellen over de invloed van landbouw op het landelijk gebied in uw woonomgeving. Veel landbouwbedrijven zijn de afgelopen jaren grootschaliger en intensiever geworden.

Hieronder staan maatregelen die kunnen helpen het landelijk gebied aantrekkelijker en natuurvriendelijker te maken. We vragen hieronder uw mening over maatregelen die overheden, boeren, supermarkten en burgers zouden kunnen uitvoeren. Wat vindt u van de volgende mogelijke maatregelen om natuur en landschap in het landelijk gebied te versterken?

* 8. Overheden moeten...

	Ze er oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Ze er eens
via wetten en regels duidelijke grenzen stellen aan de landbouw	☐	☐	☐	☐	☐
boeren financieel belonen als ze in hun bedrijfsvoering de natuur en het landschap versterken	☐	☐	☐	☐	☐

* 9. Boeren moeten...

	Ze er oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Ze er eens
een financiële vergoeding kunnen krijgen als ze in hun bedrijfsvoering de natuur en het landschap versterken	☐	☐	☐	☐	☐
zelf verantwoordelijkheid nemen, ook zonder financiële vergoeding	☐	☐	☐	☐	☐

* 10. Supermarkten moeten...

	Ze er oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Ze er eens
boeren meer betalen als zij bijdragen aan een aantrekkelijker en natuurvriendelijker landelijk gebied	☐	☐	☐	☐	☐
de meerprijs voor natuurvriendelijke landbouwproducten doorberekenen in de winkelprijs	☐	☐	☐	☐	☐

* 11. Uzelf...

	Ze er oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Ze er eens
ik ben bereid een hogere prijs te betalen voor melk, vlees of groente als boeren daarmee het landschap aantrekkelijker en natuurvriendelijker kunnen maken	☐	☐	☐	☐	☐

12. Hoeveel cent per pak melk bent u bereidextra te betalen als boeren daarmee landschap en natuur mooier maken?

Een pak gewone melk in de supermarkt kost ongeveer een euro.

Mocht u geen melk drinken, sla deze vraag dan over.

0 cent per pak extra 100 cent per pak extra

Het opwekken van duurzame energie

Om klimaatdoelen te halen moet energie duurzaam worden opgewekt. Er zullen daarom windmolens en zonnepanelen in Nederland bijkomen. Dit verandert het landschap van Nederland op sommige plekken drastisch. De volgende vragen gaan over plaatsing van windmolens in het landelijk gebied.

- * 13. Wat vindt u van de plaatsing van windmolens op land om klimaatverandering tegen te gaan?

Zeer oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Zeer eens
☐	☐	☐	☐	☐

- * 14. Windmolens kunnen op verschillende plekken geplaatst worden. Wat vindt u van de plaatsing op de volgende plekken?

	Zeer ongeschikt	Ongeschikt	Neutraal	Geschikt	Zeer geschikt
Op/bij snelwegen, havens, bedrijven- en industrieterreinen	☐	☐	☐	☐	☐
In het landelijk gebied rond uw eigen dorp of stad	☐	☐	☐	☐	☐
In kleinschalige landschappen met veel heggen en houtwallen	☐	☐	☐	☐	☐
In weidse landschappen waar je ver kunt kijken	☐	☐	☐	☐	☐
In of nabij natuurgebieden	☐	☐	☐	☐	☐
Langs de kust	☐	☐	☐	☐	☐
Op zee	☐	☐	☐	☐	☐

Het opwekken van duurzame energie

Om klimaatverandering tegen te gaan komen steeds meer plannen om in het landelijk gebied velden met zonnepanelen te plaatsen. In Duitsland is dat vaak te zien, zoals op bijgaande foto's. De volgende vragen gaan over de grootschalige plaatsing van zonnepanelen in het landelijk gebied.

* 15. Wat vindt u van grote velden met zonnepanelen op voormalige weilanden of akkers?

Zeer ongeschikt	Ongeschikt	Neutraal	Geschikt	Zeer geschikt
☐	☐	☐	☐	☐

* 16. Om de klimaatdoelen te halen is veel ruimte nodig voor zonnepanelen. Zonnepanelen kunnen op verschillende plekken komen. Wat vindt u van de plaatsing op de volgende plekken?

	Zeer ongeschikt	Ongeschikt	Neutraal	Geschikt	Zeer geschikt
Op daken van bedrijfsgebouwen	☐	☐	☐	☐	☐
Op daken van woningen	☐	☐	☐	☐	☐
Langs snelwegen, bedrijventerreinen en parkeerterreinen	☐	☐	☐	☐	☐
In het landelijk gebied rond uw dorp of stad	☐	☐	☐	☐	☐
In kleinschalige landschappen met veel houtwallen en heggen	☐	☐	☐	☐	☐
In weidse landschappen waar je ver kunt kijken	☐	☐	☐	☐	☐
In natuurgebieden	☐	☐	☐	☐	☐

Rol van Natuurmonumenten

- * 17. Natuurmonumenten koopt natuurgebieden aan en beheert deze. In hoeverre vindt u dat Natuurmonumenten zich daarnaast ook moet inspannen om het landelijk gebied aantrekkelijker en natuurvriendelijker te maken?

Heel weinig

Weinig

Gemiddeld

Veel

Zeer veel

- * 18. Wat zou Natuurmonumenten moeten doen voor een aantrekkelijker en natuurvriendelijker landelijk gebied?

Stel dat u geld van Natuurmonumenten kunt verdelen. In welke verhouding zou u dat doen? U kunt 100 eenheden verdelen over één of meerdere activiteiten. Alle verhoudingen zijn mogelijk als u maar precies 100 verdeelt.

Actie gericht op meer natuurvriendelijke voedselproductie door boeren

Actie gericht om supermarkten meer natuurvriendelijk voedsel te laten verkopen

Geld investeren in samenwerkingsverbanden van burgers in bijvoorbeeld windmolencorporaties

Geld investeren in samenwerkingsverbanden van boeren die natuurvriendelijk gaan werken

Aankoop waardevolle agrarische landschappen

U bent aan het einde gekomen van de vragenlijst over het landschap.

19. U kunt hieronder kiezen of u nog enkele verdiepende vragen wilt beantwoorden. Het invullen hiervan duurt ongeveer 5 minuten. U helpt Natuurmonumenten om een nog beter beeld te krijgen van uw mening over het landschap.

Ja, ik wil ook de verdiepende vragen over het landschap beantwoorden

Nee, ik ga naar de afsluiting van de enquête

Verdiepende vragen - het landelijk gebied in uw woonomgeving

De volgende vragen gaan over het landelijk gebied in uw woonomgeving. Hoe ziet dit gebied eruit?

* 20. Wat is er allemaal aanwezig in het landelijk gebied in uw woonomgeving? Gebruik een schaal van '(vrijwel) niet' tot 'heel veel' aanwezig.

	(Vrijwel) niet	Weinig	Gemiddeld	Veel	Heel veel	Weet niet
Vogels, insecten en andere wilde dieren	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bloemen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bomen, heggen, houtwallen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Water, zoals plassen en slootjes	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fiets- en wandelpaden	☐	☐	☐	☐	☐	☐

* 21. Welke van de volgende bouwwerken zijn beeldbepalend aanwezig in het landelijk gebied in uw woonomgeving? Gebruik een schaal van '(vrijwel) niet' tot 'zeer sterk' aanwezig.

	(Vrijwel) niet	Weinig	Gemiddeld	Sterk	Zeer sterk	Weet niet
Stallen en schuren bij boerderijen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Overige bedrijven en bedrijfsterreinen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Woningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wegen en spoorlijnen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Moderne windmolens	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Zonnepanelen op voormalige weilanden of akkers	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Verdiepende vragen - het landelijk gebied in uw woonomgeving

De volgende vragen gaan over veranderingen in het landelijk gebied in uw woonomgeving in de afgelopen 10 jaar.

* 22. Hoe lang woont u al in deze regio?

- 0 tot 5 jaar
 5 tot 10 jaar
 10 tot 15 jaar
 meer dan 15 jaar

* 23. Is het landelijk gebied in uw woonomgeving veranderd de afgelopen jaren? Geef dit aan voor de volgende aspecten.

De verandering kunt u aangeven in categorieën van 'veel minder' tot 'veel meer' geworden. Als een aspect niet aanwezig is, dan graag 'N.v.t. / Weet niet' invullen.

	Veel minder	Minder	Gelijk	Meer	Veel meer	N.v.t. / Weet niet
Vogels, insecten en andere wilde dieren	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bloemen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bomen, heggen, houtwallen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Water, zoals plassen en slootjes	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stallen en agrarische schuren	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bedrijven en bedrijfsterreinen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Woningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wegen en spoorlijnen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Moderne windmolens	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Velden met zonnepanelen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fiets- en wandelpaden	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Verdiepende vragen - de rol van Natuurmonumenten

* 24. Wat vindt u van de volgende mogelijke activiteiten van Natuurmonumenten om het landelijk gebied aantrekkelijker en natuurvriendelijker te maken:

	Ze er oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Ze er eens
Natuurmonumenten maakt scherpe afspraken met boeren die landbouwgrond van Natuurmonumenten pachten	☐	☐	☐	☐	☐
Natuurmonumenten betaalt mee aan goede voorbeelden van boeren of burgers	☐	☐	☐	☐	☐
Natuurmonumenten brengt op haar website, ledenmagazine en nieuwsbrieven boeren of supermarkten die het goede voorbeeld geven onder de aandacht	☐	☐	☐	☐	☐
Natuurmonumenten start zelf boerenbedrijven om het goede voorbeeld te geven	☐	☐	☐	☐	☐
Natuurmonumenten roept leden op producten te kopen die afkomstig zijn van boeren die het landelijke gebied aantrekkelijker en natuurvriendelijker maken	☐	☐	☐	☐	☐
Natuurmonumenten voert actie tegen supermarkten die geen rekening houden met de aantasting van natuur en landschap bij de voedselproductie	☐	☐	☐	☐	☐
Natuurmonumenten overlegt met waterschappen en gemeenten voor een natuurvriendelijker en bloemrijker beheer van wegbermen, sloten en parken	☐	☐	☐	☐	☐
Natuurmonumenten roept burgers op om samen te werken met duurzame energiecorporaties	☐	☐	☐	☐	☐

Verdiepende vragen - uw favoriete landschap

25. Wat is uw favoriete landschap en waarom?

Deze vraag is niet verplicht.

Afsluiting

Tenslotte volgen er nog enkele achtergrondvragen. Deze vragen zijn bedoeld om een algemeen beeld te krijgen van wat voor mensen de vragenlijst hebben ingevuld. U blijft anoniem.

26. Hoe oud bent u?

- Tot 25 jaar
- 25 tot 45 jaar
- 45 tot 65 jaar
- 65 tot 85 jaar
- Boven de 85 jaar

27. Wat is uw geslacht

- Vrouw
- Man
- Anders

* 28. Bent u lid van Natuurmonumenten?

- Ja
- Nee

Afsluiting

Dit is het einde van de vragenlijst. Hartelijk bedankt voor uw deelname.
De uitkomsten van de enquête brengen we begin maart 2019 naar buiten.

Wilt u de Nationale Landschap Enquête delen met uw familie en vrienden? Gebruik dan de knop hieronder:

Heeft u (klein)kinderen? Dan horen we ook graag hun mening over het Nederlandse landschap. Speciaal daarom is er ook een kindervariant gemaakt. Stuur via deze knop die vragenlijst naar hun door:

Als dank voor uw deelname aan deze enquête, willen wij u graag een gratis wandelrouteboekje aanbieden. Deze kunt u via onderstaande knop aanvragen:

Wilt u op de hoogte blijven van deze uitkomsten (en overige natuurnieuws in Nederland) dan kunt u zich aanmelden voor onze maandelijkse nieuwsbrief

Wageningen Environmental Research
Postbus 47
6700 AA Wageningen
T 0317 48 07 00
www.wur.nl/environmental-research

Wageningen Environmental Research
Rapport 2937
ISSN 1566-7197

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Wageningen Environmental Research
Postbus 47
6700 AB Wageningen
T 317 48 07 00
www.wur.nl/environmental-research

Rapport 2937
ISSN 1566-7197

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

